

Skenografija kao tehnika vizualne interpretacije poezije

Bosner, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:288111>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

**Sveučilište
Sjever**

Diplomski rad br. 43/MEDD/2022

Skenografija kao tehnika vizualne interpretacije poezije

Dora Bosner, 2668 / 336

Koprivnica, rujan 2022. godine

Sveučilište Sjever

Odjel za Umjetničke studije

Diplomski rad br. 43/MEDD/2022

Skenografija kao tehnika vizualne interpretacije poezije

Student

Dora Bosner, 2668 / 336

Mentor

Mario Periša, doc.art.dr.sc.

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODJEL Odjel za umjetničke studije

STUDIJ diplomski sveučilišni studij Medijski dizajn

PRISTUPNIK Dora Bosner

MATIČNI BROJ 2668/336

DATUM 15.09.2022.

KOLEGIJ Fotografija

NASLOV RADA Skenografija kao tehnika vizualne interpretacije poezije

NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU Scanography as a technique of visual interpretation of poetry

MENTOR Mario Periša

ZVANJE doc. art. dr. sc.

ČLANOVI POVJERENSTVA

1. doc.art. Niko Mihaljević, predsjednik
2. doc.art. Antun Franovic, član
3. doc.art.dr.sc. Mario Periša, mentor
4. doc.art. Igor Kuduz, zamjenski član
- 5.

VŽKC

MMI

Zadatak diplomskog rada

BROJ 43/MEDD/2022

OPIS

U ovom se radu skenografija koristi kao tehnika za interpretaciju pjesama poezije vizualnim putem. Interpretacija umjetnosti subjektivan je doživljaj. Tehnika skenografije omogućuje izradu velikog spektra različitih slika što je idealno za projekt vizualizacije brojnih tekstualnih radova raznih autora i tema. U radu se definira i opisuje tehnika skenografije te njezin razvoj i značaj, kao i interpretacija umjetničkog djela iz jedne umjetničke discipline u drugu. Finalni projekt je serija skenograma od kojih je svaki inspiriran drugom pjesmom poezije.

U radu je potrebno:

- definirati i objasniti tehniku, postupak i povijesni razvoj skenografije
- objasniti interpretaciju djela iz jedne umjetničke discipline u drugu s naglaskom na vizualnu interpretaciju pisanog teksta
- objasniti kreativni proces i postupak izrade serije skenograma
- izraditi i prezentirati seriju radova

ZADATAK URUČEN

15.9.2022

POTPIS MENTORA

SVEUČILIŠTE
SJEVER

Sažetak

U ovom se radu skenografija koristi kao tehnika za vizualnu interpretaciju pjesama poezije. Interpretacija umjetnosti subjektivan je doživljaj. Tehnika skenografije omogućuje izradu velikog spektra različitih slika što je idealno za projekt vizualizacije brojnih tekstualnih radova raznih autora i tema.

Ključne riječi:

Skenografija, skenogram, skener umjetnost, vizualna interpretacija, vizualizacija poezije

Summary

In this paper scanography is used as a technique for the visual interpretation of poetry. Interpretation of art is a subjective experience. Scanography enables the creation of a wide range of different images, which is ideal for the visualization of numerous text works by various authors and topics.

Keywords:

Scanography, scannography, scanogram, scan art, visual interpretation, poetry visualisation

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijski dio	2
2.1. Teorija skenografije	2
2.1.1. Vrste skenera	2
2.1.2. Tehnički parametri	3
2.1.3. Vizualni i likovni efekti skenografije	4
2.1.4. Pokreti pri snimanju	11
2.2. Povijest skenografije.....	18
2.2.1. Eksperimentalna fotografija	19
2.2.2. Xerox umjetnost	21
2.2.3. Umjetnici	25
2.3. Interpretacija djela iz jedne umjetničke discipline u drugu	36
2.3.1. Vizualna interpretacija pisanog teksta.....	38
3. Praktični dio	42
3.1. Odabir i analiza pjesama.....	42
3.2. Proces izrade skenograma	43
3.3. Finalni radovi.....	48
4. Zaključak.....	57
5. Literatura.....	59
6. Popis slika	61

1. Uvod

Skenografija (eng. *scanography/scannography*) se odnosi na zapisivanje slike uz pomoć skenera umjesto tradicionalnog fotoaparata. Isti se pojam pojavljuje i u medicini iako medicinska skenografija i umjetnička skenografija nisu ista tehnika niti imaju istu svrhu. Metoda skenografije, također zvane i „skener fotografije“, rezultira umjetničkim digitalnim slikama koje su nastale koristeći se skenerom. Skeneri su sami po sebi namijenjeni reprodukciji dvodimenzionalnih slika (listova papira), ali mogu snimati i mnogo više od stranice papira kada se koriste u svrhu umjetničke skenografije. Sve što se može položiti na skener, bilo dvodimenzionalno ili trodimenzionalno, ima potencijal postati dijelom umjetničke slike. Objekti koji se često snimaju u skenografiji su netipični - primjerice biljke, perje, predmeti iz prirode i dijelovi ljudskoga tijela poput dlanova i lica, ali može se skenirati svaki predmet koji ispunjava parametre određene skenerom.

Težina i veličina pojedinog predmeta svakako su ono što u najvećoj mjeri ograničava koji se predmeti mogu ili ne mogu skenirati. Predmet mora biti manji od površine stakla skenera kako bi se mogao u cijelosti snimiti te mora biti relativno lagan kako njegova težina ne bi oštetila ili razbila staklo skenera. [1,2]

Iako proces skenografije rezultira digitalnom slikom, taj je proces mnogo drugačiji od klasičnog zapisivanja slike fotoaparatom. Kod fotoaparata cijela slika nastaje odjedanput, svjetlo pada na senzor, blenda se otvori i zatvori te je svaki piksel nastale fotografije snimljen u istom trenutku. Tehnologija skenera potpuno je drugačija. Skener snima liniju po liniju dok prolazi ispod objekta, što znači da je svaka zapisana linija snimljena u drugom trenutku u vremenu. Ova tehnologija omogućava manipuliranje objekta, micanje i pokrete što posljedično znači da isti objekt možemo snimiti nebrojeno mnogo puta, a da dobijemo potpuno drugačije slike.

U ovom je radu skenografija korištena kao tehnika vizualiziranja pisanog teksta, točnije pjesama poezije. Poezija je često predmet interpretacije u raznim umjetničkim disciplinama poput slikarstva, glazbe i fotografije. Pjesme poezije kroz metafore, ritam, rimu, usporedbe, formu i sve druge metode uspijevaju koncizno ispričati cjelovite priče, često u širem značenju te riječi. Subjektivan doživljaj umjetnosti, naročito tekstualne prirode, izuzetno je zanimljivo. Uvijek će se isti tekst moći zamisliti na onoliko drugačijih načina koliko je i čitatelja, a to naročito vrijedi u tekstovima koji govore o apstraktnim pojmovima koje nemaju jasnu vizualnu inačicu.

2. Teorijski dio

Snimanje slike skenerom je, mogli bismo reći, preteča digitalne fotografije. Tehnika skenografije, iako tada zvana drugačijim imenima, razvila se u vrijeme analognih foto aparata. Kopirna mašina i njezin skener tehnološki je prvi puta omogućila da se fotografija odnosno skenogram snimi digitalnim putem.

2.1. Teorija skenografije

2.1.1. Vrste skenera

Kao što sami naziv tehnike govori, uređaj koji se koristi za skenografiju je skener. Njegova namjena leži u digitalizaciji analognih podataka poput papira, dokumenata fotografija i sličnog. Skener omogućuje da se skenirani podatak arhivira, obrađuje, ponovno ispiše, digitalno pošalje ili objavi na Internetu.

Postoji nekoliko vrsta skenera koji se razlikuju po tehnologiji koju koriste, po njihovoj upotrebi, karakteristikama i cijeni. Najšira podjela uključuje plošne, rotacione, reprografske, ručne i 3D skenere. Za tehniku skenografije najčešće se koriste plošni skeneri, često zvani i stolni skeneri. Ta je vrsta skenera ujedno i najraširenija i najdostupnija. Standardna i najčešća veličina je Letter format koji je malo veći od A4 formata. Naravno, postoje i plošni skeneri većih formata, ali njih se uglavnom može naći samo u prostorima gdje se obavljaju profesionalne djelatnosti grafičkog dizajna, tiskarstva i sličnog. Plošni skeneri postoje i u *all-in-one* verziji. Takvi uređaji osim skenera, imaju i printer te nerijetko faks uređaj.

Bez obzira radi li se o *all-in-one* uređaju ili klasičnom plošnom skeneru bez dodatnih funkcija, princip rada vrlo je sličan principu rada digitalnih fotoaparata. Senzor informaciju o svjetlini pretvara električni signal. U ovom je području najveća razlika između skenera i digitalnog fotoaparata ta što skener pruža vlastiti izvor svjetla dok je digitalnom fotoaparatu potreban vanjski izvor, ne povezan sa samim aparatom.

Senzore skenera možemo podijeliti na dvije vrste – CCD i CIS senzore. CCD (*Charge Coupled Device*) senzori imaju brojne prednosti naspram CIS (*Contact Image Sensor*) senzora kada govorimo o kvaliteti slike. CCD senzori se nalaze i u digitalnim fotoaparatom, pružaju veći raspon boja, višu rezoluciju i nešto dublju dubinsku oštrinu. Ipak, CCD senzori se moraju češće kalibrirati i cijenom su mnogo nepristupačniji. CIS senzori su najčešći u skenerima nižeg cjenovnog ranga i u *all-in-one* skenerima. Oni kao izvor svjetla koriste LED žaruljice koje se nalaze blizu stakla što

znači da kalibracija nije potrebna te se uređaj vrlo malo zagrijava. Najveći nedostaci CIS uređaja su manja razlučivost, manji raspon boja i plića dubinska oštrina. Za tehniku skenografije CCD senzor će biti bolja opcija iz jednostavnog razloga kvalitete slike, ali moguće je uspješno koristiti obje vrste skenera. [3]

2.1.2. Tehnički parametri

Tehnički parametri skenera uključuju načine skeniranja, dubinu boje, tonsku gustoću, rezoluciju i brzinu skeniranja. Svi se parametri mogu zasebno namjestiti ovisno o potrebi specifičnog skena. Svaki od parametara, odnosno njihova kombinacija, rezultirat će drugačijim skenom. To nam omogućava da za svaku potrebu specifičnog skena namjestimo odgovarajuće parametre i dobijemo zadovoljavajući rezultat.

Moderni skeneri imaju tri načina skeniranja. Možemo skenirati jednotonski, u sivoj skali i u boji. Jednotonsko (eng. *Line Art* ili *Black&White*) skeniranje najprimjerenije je za jednostavne sadržaje koji nemaju više tonova, gradijenata i sličnog. To su uglavnom papiri koji sadržavaju samo crni tekst. Rezultat jednotonskog skeniranja je crno-bijela slika koja ne sadržava tonske prijelaze. Skeniranje u sivoj skali (eng. *Grayscale*) rezultira crno-bijelim skenom koji sadržava tonove sive i njihove međusobne prijelaze. Slika će iz tog razloga biti detaljnija od slike snimljene jednotonskim skeniranjem, ali će zauzeti nešto više prostora u pohrani. Skeniranje u punoj boji (eng. *Color*) sprema sve informacije o rasponu svjetline i boji. Ovaj je način skeniranja potreban za uspješno zapisivanje fotografija i crteža u boji.

S obzirom na to da računalo može čitati samo digitalne podatke, slika koja je digitalizirana odnosno snimljena skenerom je pretvorena u binarni kod, jedinice i nule. Dubina boje zapravo govori o tome koliko je informacija o snimljenom skener isčitao i zapisao. Veći broj bitova znači da je ta informacija preciznije zapisana, odnosno slika se može prikazati u većem broju tonova što posljedično rezultira slikom čija je boja bliža stvarnom stanju. Većina standardnih skenera ima dubinu boje od 24-bit-a, ali taj broj može biti i veći kod profesionalnih i skupljih skenera.

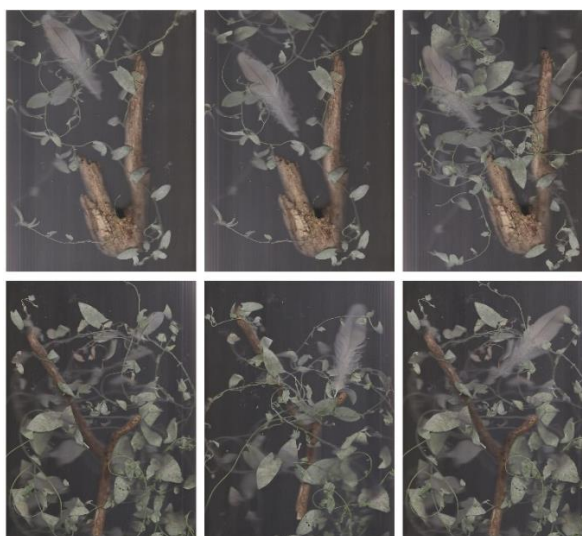
Tonska gustoća ili dinamički raspon pojam je, osim uz skenere, povezuje i s fotoaparatom. Dinamički raspon određuje kontrast i vjernost boja, a što je tonska gustoća veća to će biti veći raspon boja te sam kontrast slike. Klasični plošni skeneri imaju tonsku gustoću vrijednosti 2,4, dok vrijednost dinamičkog raspona na najkvalitetnijim skenerima može biti i do 3,8.

Rezolucija slike povezana je s brojem zapisanih piksela. Što je više piksela, to je slika veća odnosno ima veću rezoluciju te prikazuje više detalja. Kada se radi o slikama nastalim skeniranjem, rezolucija se najčešće izražava u točkama po inču odnosno u DPI (eng. *Dots per inch*). Ta se mjera koristi za tisak, stoga se koristi i pri snimanju. Standardno skeniranje radi su u 300 DPI, ali većina skenera ima opciju snimanja do 600 DPI dok profesionalni skeneri mogu snimati u rezoluciji i do 6400 DPI.

Brzina skeniranja se u kontekstu tehničkih parametara odnosi na brzinu kojom se senzor mehanički kreće s jedne na drugu stranu skenera i nazad. Ona u potpunosti ovisi o odabranoj rezoluciji. Ako je potrebno snimiti sliku u većoj rezoluciji, senzor skenera morat će sporije prolaziti ispod stakla kako bi snimio više točaka (DPI). Ako govorimo o brzini skeniranja izvan konteksta tehničkih parametara, onda se pojam odnosi na ukupno vrijeme potrebno za pripremu, pred pregled, samo snimanje, prijenos podataka na računalo, pregled slike itd. [3,4]

2.1.3. Vizualni i likovni efekti skenografije

Sam nastanak skenograma često je kombinacija namjere i slučajnosti. Skener i način njegovog rada vrlo je nepredvidljiv, naročito kada smo navikli snimati fotografije digitalnim fotoaparatom. Skener se ne usmjerava prema objektu snimanja kao što je to kod fotoaparata, već se objekt snimanja postavlja u odnos sa skenerom odnosno na staklo ili iznad stakla skenera. Svjetlo u prostoriji, položaj objekta, vrsta i model raspoloživog skenera, kao i svi tehnički parametri određuju finalni izgled skenirane slike. Zbog velikog broja kombinacija svih tehničkih i prirodnih parametara, proces skeniranja često izgleda kao eksperiment. Snimaju se brojne slike, pomiču predmeti i izmjenjuju parametri dok se ne dobije željeni rezultat.

Slika 1 koraci do nastanka finalnog skenograma, Trees

Boja pozadine pojedinog skenograma ovisi prvenstveno o svjetlosnim uvjetima za vrijeme skeniranja i pozadini postavljenoj iza samog predmeta koji se snima. Veliki broj skenera ili kombiniranih printera-skenera koji se često koriste u tehnici skenografije ima poklopac, obično s bijelom pozadinom. Bijela pozadina, kada preklapimo poklopac preko npr. lista papira, reflektira svjetlo nazad u skener što omogućuje svjetliju i „čišću“ pozadinu. Ako skeniramo bez poklopca, na prosječnim uvjetima danjeg svjetla najčešće ćemo dobiti sivu pozadinu. Što je skener osvijetljeniji, bilo bijelim poklopcem ili dodatnim osvjetljenjem u prostoriji, to će pozadina slike biti svjetlija. Sukladno tome, ako je prostorija u kojoj snimamo mračna ili ako je na objekt postavljena npr. crna tkanina ili crni komad papira, rezultat će biti tamnija pozadina.

Ako želimo snimiti trodimenzionalan objekt s tamnom pozadinom po dnevnom svjetlu možemo koristiti improvizirani poklopac. Primjerice staklo skenera možemo poklopiti kutijom koja je iznutra crna ili crnom tkaninom koja ne propušta svjetlo. Suprotno tome, ako želimo isti predmet snimiti po mraku sa svijetlom pozadinom, potrebno je osvijetliti staklo skenera jakim i ujednačenim svjetlom. Za ovu se potrebu često koristi *light-box*, svjetlo koje je originalno namijenjeno za crtanje *stop-motion* animacije. Ako *light-box* postavimo direktno iznad otklopljenog skenera, njegovo će svjetlo ući u skener i osvijetliti prostor iza predmeta snimanja.

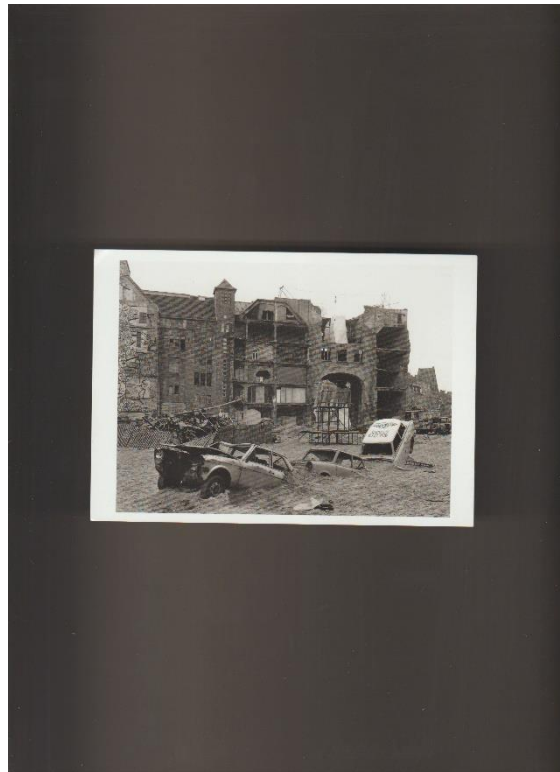
Slika 2 snimljeno s poklopcem skenera

Slika 3 snimljeno na prirodnom svjetlu

Slika 4 snimljeno u mraku

Slika 5 snimljeno s improviziranim poklopcem po dnevnom svjetlu

Problem koji se često javlja pri snimanju na prirodnom svjetlu bez poklopca je distorzija boje. Jarka boja predmeta prikazat će se izbledjeno, naročito na dijelovima koji ne dotiču staklo skenera. Iz tog je razloga veliki izazov snimiti trodimenzionalni predmet (koji se ne može poklopiti bijelim poklopcem), a dobiti svijetlu pozadinu. Takva pozadina se može postići ako se koristi neka vrsta *light box*-a. Izvor bijelog svjetla postavi se iznad stakla skenera tako da prekriva kadar i vraća svjetlost nazad u skener. Sve su ovo parametri koji se mogu pažljivo namjestiti kako bi se dobila zamišljena slika, ali sigurno je da tehnika skenografije sa sobom vodi eksperimentiranje i iznenađujuće rezultate.

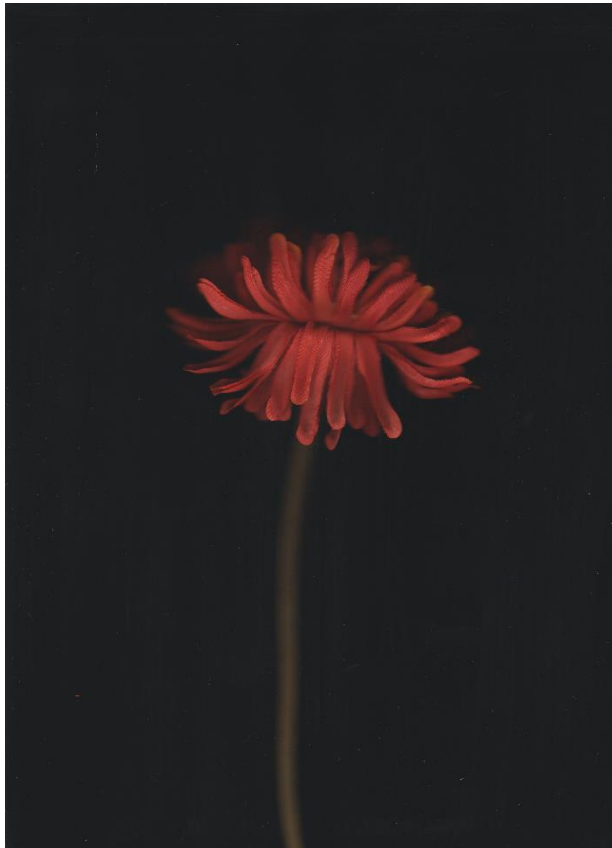

Slika 6 snimljeno s poklopcem skenera

Slika 7 snimljeno na prirodnom svjetlu

Slika 8 snimljeno u mraku

Obrada slike u Photoshopu u pravilu je neizbježan dio ove tehnike kojom se snima svaki detalj staklene ploče skenera. Najčešće se ta obrada sastoji od brisanja prašine koja se nalazi na samom staklu ili u unutrašnjosti skenera te od ujednačavanja pozadine koju je vrlo teško ujednačeno snimiti. Bijelu je pozadinu izuzetno teško postići bez poklopca dok je crna pozadina nešto zahvalnija, ali originalna pozadina skenograma gotovo je uvijek neka nijansa sive. Ovakva vrsta obrade nije očita gledatelju. Neki umjetnici biraju veću količinu obrade u post produkcijskoj fazi koja može, ali ne mora biti jasna i očita gledatelju. Korištenje raznih filtera i preklapanje više skenograma u jedan može rezultirati vrlo zanimljivim i kompliciranim radovima. Dakle, neki umjetnici koriste obradu kao sastavni dio kreativnog procesa stvaranja rada dok ju drugi koriste samo za decentno uljepšavanje slike.

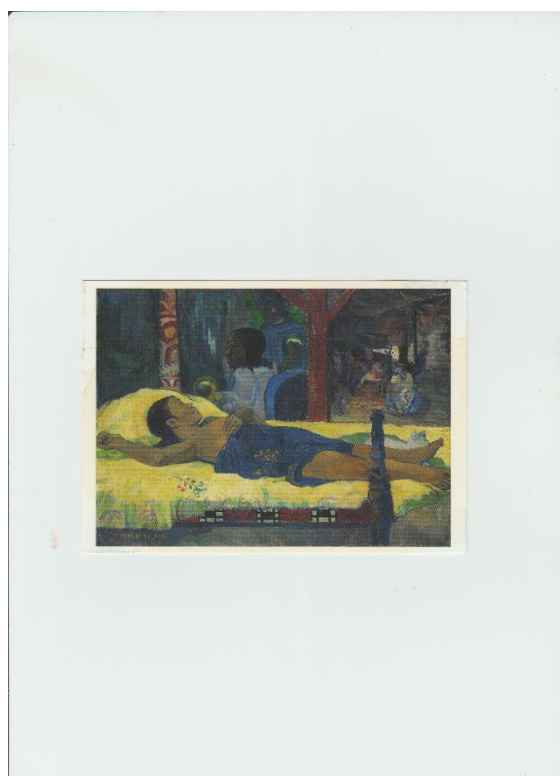
Slika 9 Jochim Lichtenberger, Flowers of mourning 4, 2022.

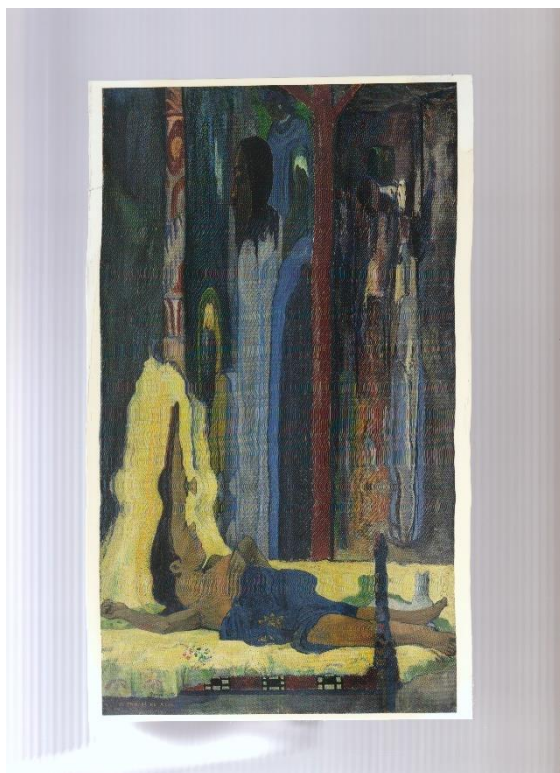
Slika 10 Bego Lafuente, Spontaneous flying photograph, 2017.

2.1.4. Pokreti pri snimanju

S obzirom na to da se skeniranje objekta ne događa odjedanput, skener pruža priliku za eksperimentiranje s pokretima, rotacijama, micanjima i manipulacijom predmeta koji se skenira. Naravno, objekt možemo skenirati tako da ga samo položimo na skener bez manipulacije za vrijeme trajanja snimanja. Tako ćemo dobiti „standardnu“ sliku predmeta. Ova tehnika ima najveći potencijal ako se više predmeta odjedanput slaže na skener, stvarajući pritom slojeve ili kompozicije koje čine svojevrsni digitalni kolaž. Ako se objekt pomiče dok skener snima predmet, rezultat će biti dinamičniji zbog efekata koji nastaju. Pomičemo li primjerice objekt u istom smjeru i približno istom brzinom kojom skener snima, dobit ćemo izduženu sliku predmeta. Taj efekt nastaje jer senzor skenera više puta snima isti dio predmeta. Suprotno tome, ako predmet pomičemo u suprotnom smjeru od senzora, dobit ćemo skraćenu sliku. Točnije, skener neće stići snimiti dijelove predmeta pa će posljedično predmet izgledati skraćeno i stisnuto. Predmet na skeneru se može pomicati lijevo i desno, u cik-cak pokretu ili rotirati za vrijeme skeniranja. Takve tehnike rezultiraju izobličenim predmetima i zanimljivim oblicima. Isti predmet može se skenirati i više puta u istoj slici. Kada senzor jedanput prođe ispod objekta, objekt se može pomaknuti na dio stakla koji senzor još nije prošao.

Slika 11 standardna slika

Slika 12 izdužena slika

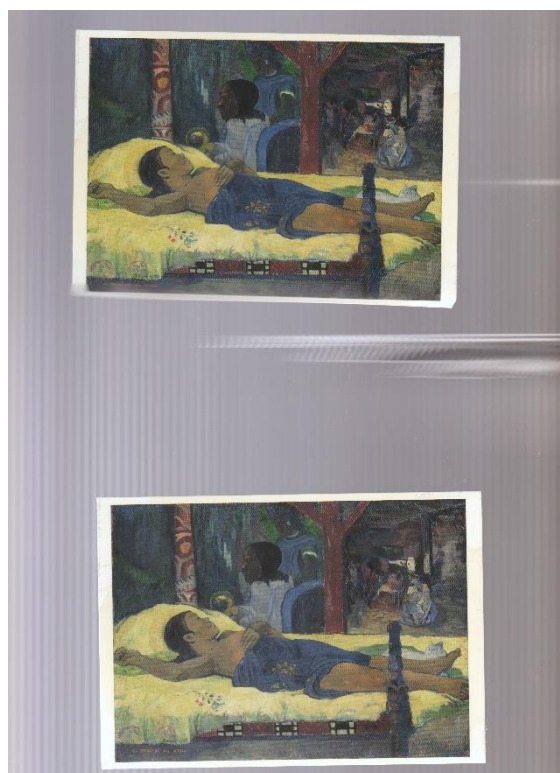
Slika 13 skraćena slika

Slika 14 rotacija

Slika 15 cik-cak pokret

Slika 16 isti predmet snimljen više puta u istom skenu

Brzina kojom senzor prolazi i snima objekt na staklu ovisi o tome koliki je DPI. Mijenjanjem broja DPI-a, mijenja se i brzina skeniranja. To znači da veći DPI rezultira sporijim skeniranjem dok je za manji DPI potrebno kraće vrijeme. Brzina skeniranja jedan od čimbenika o kojem ovisi finalni skenogram, ne samo u smislu njegove rezolucije. Ako objekt mičemo po skeneru bilo kojom tehnikom, nećemo dobiti isti rezultat ako skeniramo primjerice 300 DPI ili 600 DPI. Fizičko pomicanje objekta koje radimo na istim mjestima i istom brzinom izgledat će potpuno drugačije. Iz tog razloga brzina skeniranja otvara prostor za vrlo različite rezultate čak i ako se koristi isti predmet na brojnim skenogramima.

Slika 17 cik-cak pokret, 100 DPI

Slika 18 cik-cak pokret, 300 DPI

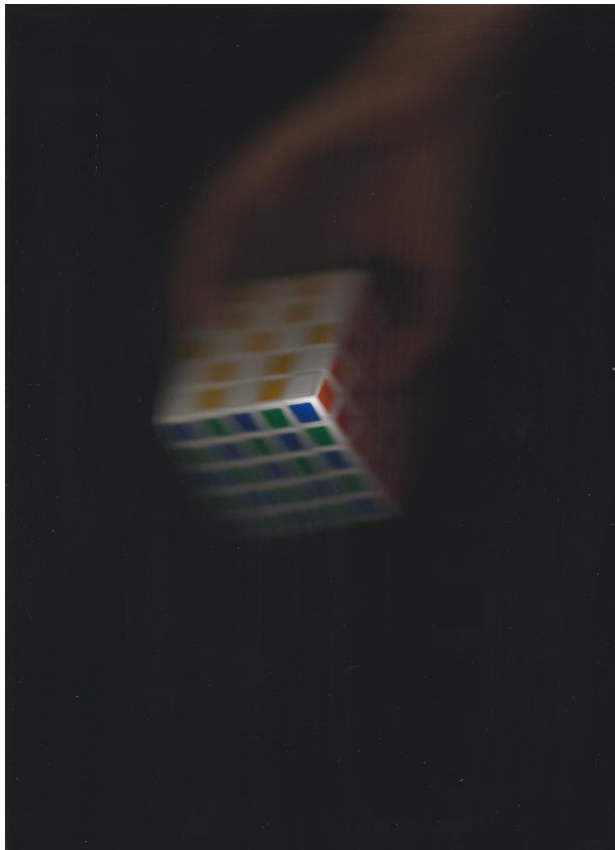

Slika 19 cik-cak pokret, 600 DPI

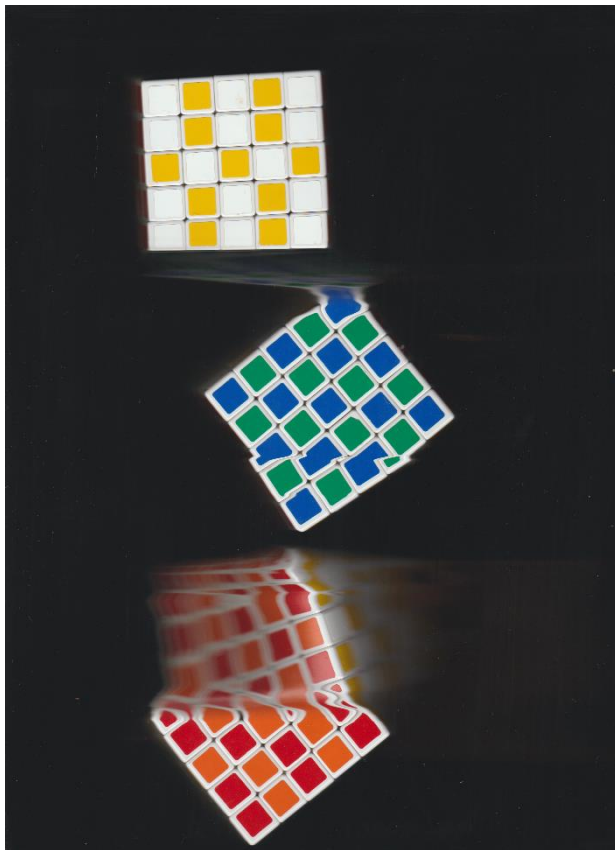
S obzirom da su skeneri prvenstveno namijenjeni snimanju dvodimenzionalnog papira, dubina polja skenera je obično vrlo plitka. Taj se parametar također treba uzeti u obzir pri stvaranju skenograma u kojem se koristi trodimenzionalni predmet. Jednostavno rečeno, u fokusu će biti samo ono što fizički dotiče staklo skenera dok će ostatak predmeta biti mutan. Što je dio predmeta udaljeniji od stakla, a time i senzora koji snima, to će taj dio objekta biti manje u fokusu. Naravno, to je dijelom i zanimljivost skenografije kao tehnike i ono što ju dodatno razlikuje od klasične fotografije fotoaparatom.

Ono što je također omogućeno skenografijom, za razliku od fotografiranja fotoaparatom, je to što nam zapisivanje slike u segmentima omogućuje da predmet vidimo s više strana u jednoj slici. Pomicanje predmeta na način da različite dijelove objekta usmjeravamo prema senzoru za vrijeme snimanja znači da ćemo uhvatiti isti predmet u više različitih perspektiva.

Slika 20 fokus

Slika 21 više perspektiva istog predmeta

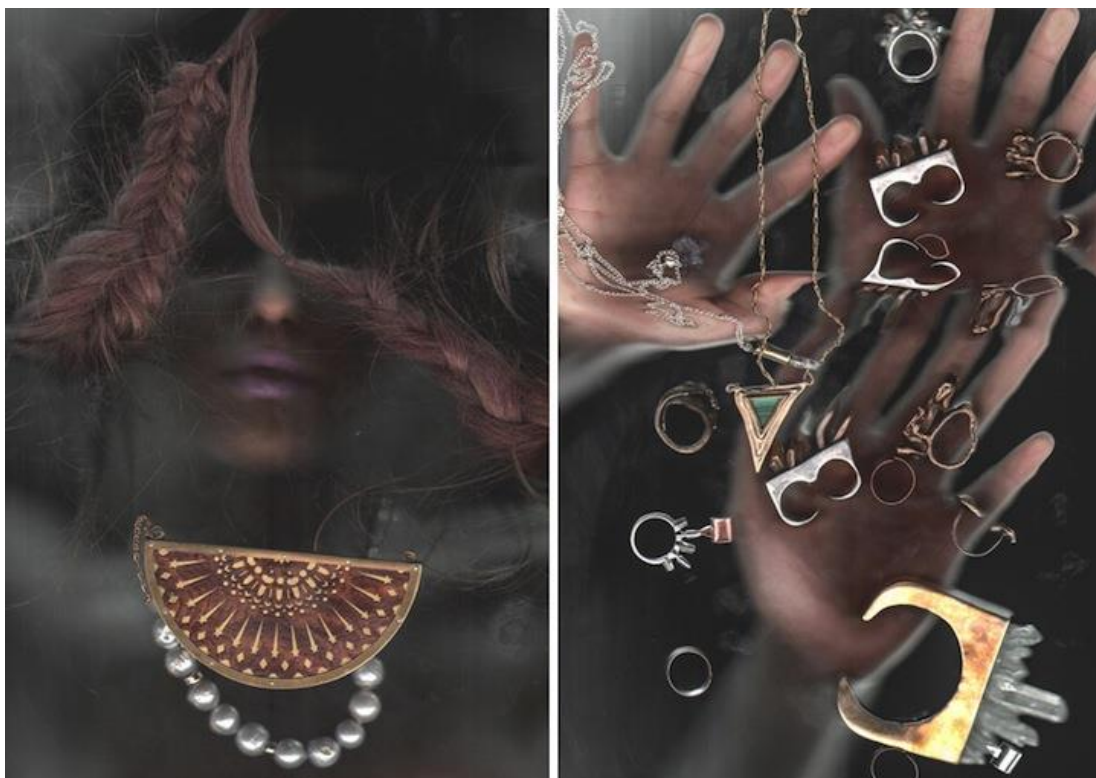
2.2. Povijest skenografije

Skenografija kao tehnika se razvila iz eksperimentiranja s uređajem koji nije bio namijenjen ikakvoj umjetničkoj svrsi. Ipak, kopirne mašine i današnji skeneri imaju mnogo širu uporabu od originalno zamišljene. Put skenografije možemo pratiti od eksperimentalne fotografije, *copy-machine arta*, Xerox umjetnosti pa sve do skenera koji se danas koriste.

Skenogrami, osim u umjetnosti, nalaze svoje mjesto i u komercijalnoj sferi. Primjerice, grafički dizajner Jon Chonko objavio je svojevrsnu kuharicu pod nazivom *Scanwiches* koja sadrži 68 skenograma raznih sendviča dok se pored svake fotografije nalazi se kratki opis i popis sastojaka. Skeniranje predmeta u svrhu reklame također postaje sve češće, naročito kada se radi o nakitu. Skeniranje je često dobra alternativa za fotografiranje profesionalnim digitalnim fotoaparatom, naročito za male proizvođače koji sami proizvode reklamne materijale za svoje proizvode. Osim u svrhu reklame, nakit je također čest objekt skeniranja jednostavno iz razloga što izgleda vrlo efektno, naročito kada se spoji s portretom osobe. [5,6]

Slika 22 Jon Chonko, *Cream cheese, pepper jelly, apples, sprouts, on pumpernickel bread*, 2011.

Slika 23 Henry Hargreaves, unnamed, 2012.

2.2.1. Eksperimentalna fotografija

Sam nastanak i daljnji razvoj fotografije kao tehnike zapisivanja slike uz pomoć svjetla možemo smatrati rezultatom niza eksperimenata na području kemije i fizike. Danas se pak eksperimentalnom fotografijom smatraju ulasci u sfere originalnog izražaja, cjeloviti i slojeviti koncepti i metode, apstrakcija, nekonvencionalne metode zapisivanja ili izrade slike i slični oblici koji nisu dio svakodneвно viđenog.

Za definiranje eksperimentalnih metoda stvaranja fotografije, za početak je potrebno definirati tradicionalne metode. One uključuju analognu i digitalnu fotografiju, metode koje su svima poznate kao klasične metode zapisivanja slike. Fotografija je u početku bila smatrana isključivo znanstvenom, a ne umjetničkom praksom. Ono što je fotografiju gurnulo u sferu umjetnosti upravo je eksperimentalni pristup tehnici i motivima. Eksperimentalna fotografija je doživjela procvat u prvim desetljećima dvadesetog stoljeća pojavom nadrealizma. Pionirom umjetničke, a samim time i eksperimentalne fotografije smatramo Man Raya. [7]

Slika 24 Man Ray, *Gun with Alphabet Stencils*, 1924.

Kasnije, u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, pojavom filma u boji i instant fotografije otvorena su nova vrata eksperimentalne fotografije. Umjetnicima je omogućeno da stvaraju potpuno različite radove zasnovane na originalnim umjetničkim konceptima, koristeći se istim ili sličnim alatima. U cilju razlikovanja zanatske fotografije i umjetničke fotografije, kritičar umjetnosti Arthur C. Danto definirao je pojam *photographist*, kombiniranjem riječi *photographer* i *artist*, čime je potvrdio da je fotografija mnogo više od zanata te da ima umjetničku vrijednost i likovni potencijal odvojen od slikarstva. S tim se pojmom (*photographist*) poistovjećivao i koji je u svom radu istraživao tehnike višestruke ekspozicije i fotokolaža, dok se tematski i konceptualno njegov rad oslanja na kritiku i komentar društvenih stanja i fenomena poput masovnih medija i marketinga. Heinechen je tehniku fotografije koristio kao glavnu okosnicu svog rada, poruke i ekspresije. [7]

Eksperimentalnu fotografiju danas je teško definirati. Eksperimentalna može biti u konceptualnom smislu ili u smislu procesa nastanka ili izrade fotografije koja po nekom parametru odskaače od konvencionalne tehnike digitalne ili analogne fotografije. Skenografiju svakako možemo uvrstiti među eksperimentalne tehnike fotografije.

2.2.2. Xerox umjetnost

Prije nastanka Xerox umjetnosti kao pokreta, termin koji se koristio za ovu tehniku je *copy-machine art*. Njezina je definicija jasna po samom njezinom nazivu. Radi se o umjetničkim djelima, fotografijama, snimljenim na uredskim kopirnim mašinama tvrtke Xerox.

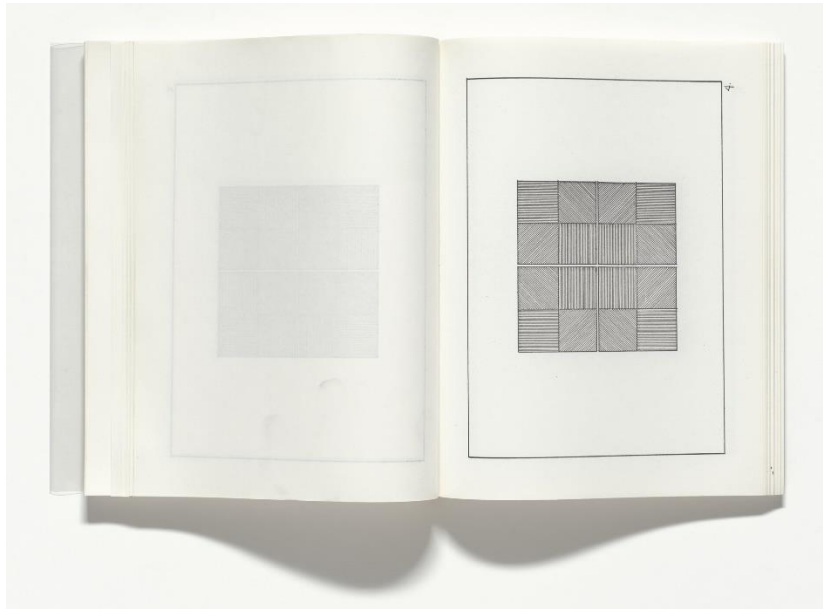
Slika 25 Xerox 914

Slično kao fotoaparat, a i kao današnji skeneri, kopirne mašine također su osjetljive na svjetlost i snimaju ono što je ispred senzora. Kao i kod skenera, objekt snimanja stavlja se na staklo. Ovo je prva tehnika koja je zahtijevala da se objekt snimanja postavi na aparat koji snima, a nije aparat postavljen na željeni način u odnosu na objekt snimanja kao što je to kod fotoaparata.

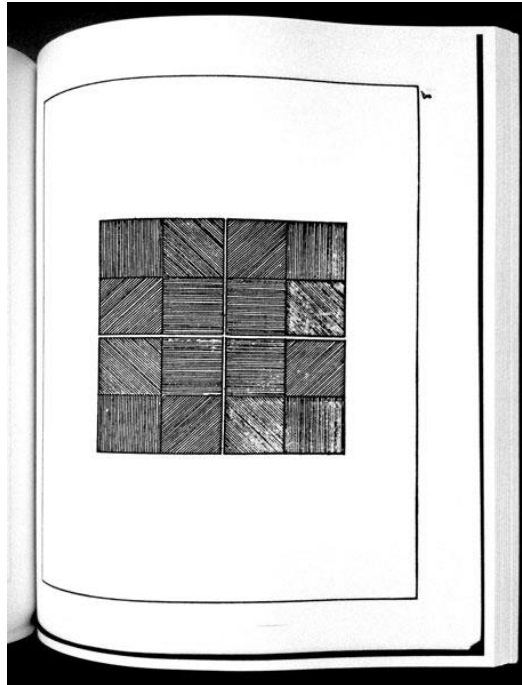
Mašine za kopiranje imale su još manje postavki koje su se mogle kontrolirati. Danas na modernim skenerima možemo namjestiti željene postavke, ali tada je cijeli proces bio mnogo više ograničen. Ta su ograničenja inspirirala umjetnike da svakodnevne objekte potpuno transformiraju i prikažu na potpuno novi i apstraktan način za to vrijeme. [8]

Vjerojatno najpoznatije djelo Xerox umjetnosti je publikacija naziva *Xerox book*. Prvi puta objavljena 1968. godine, sadržavala je radove sedam umjetnika. Carl Andre, Robert Barry, Douglas Huebler, Joseph Kosuth, Sol LeWitt, Robert Morris i Lawrence Weiner priložili su svaki po 25 stranica koje su zajedno uvezane činile knjigu. Knjiga je zamišljena kao izložba sama po sebi, utjelovljujući pokret konceptualne umjetnosti. Zanimljivo je da naziv knjige zavarava, s obzirom na to da je izrada velikog broja knjiga bila preskupa da bi se zapravo tiskale Xerox mašinom tako da

je prvo izdanje tiskano ofsetom litografijom. Ovo je djelo inspiriralo daljnje radove pa je tako Eric Doeringer napravio *Xeroxed book*, knjigu koja sadržava kopirane stranice originalne *Xerox book*. Kritičar umjetnosti Greg Allen je 2013. napravio seriju od sedam GIF-ova, transformirajući stranice knjige u animaciju. [9]

Slika 26 Sol LeWitt, Xerox book,, 1968.

Slika 27 Eric Doeringer, Xeroxed book, 2010.

Andy Warhol je možda i prva osoba koja je pomoću kopirnog stroja napravila vlastiti portret što je dokazalo kreativni i umjetnički potencijal mašine. Njegov je autoportret označio početak korištenja ove tehnologije u umjetničke i konceptualne svrhe, inspirirajući cijeli Xerox pokret pa čak i autoportrete koji nastaju na skenerima sve do danas, desetljećima poslije. [10]

Slika 28 Andy Warhol, Self-portrait, 1969.

Xerox mašine prvi su puta omogućile slobodno izdavaštvo, svatko s pristupom mašini je mogao napraviti i kopirati primjerke. Tu je započela izrada časopisa, publikacija i takozvanih *zine*-ova koji su postali dio punk kulture i pokreta. Jedan od najpoznatijih Xerox časopisa je *PhotoStatic* koji je periodično izlazio od 1983. do kraja 1998. godine. Publikacija je koristila xerografiju kao vizualni jezik, objavljujući radove vizualne umjetnosti nastale na umjetničkim i glazbenim scenama. Časopis je kroz godine počeo objavljivati ne samo vizualna umjetnička djela već i poeziju, eseje, fikciju, kritike i izvješća o novostima na raznim kulturnim scenama. [11]

Slika 29 PhotoStatic, kolovoz 1983.

2.2.3. Umjetnici

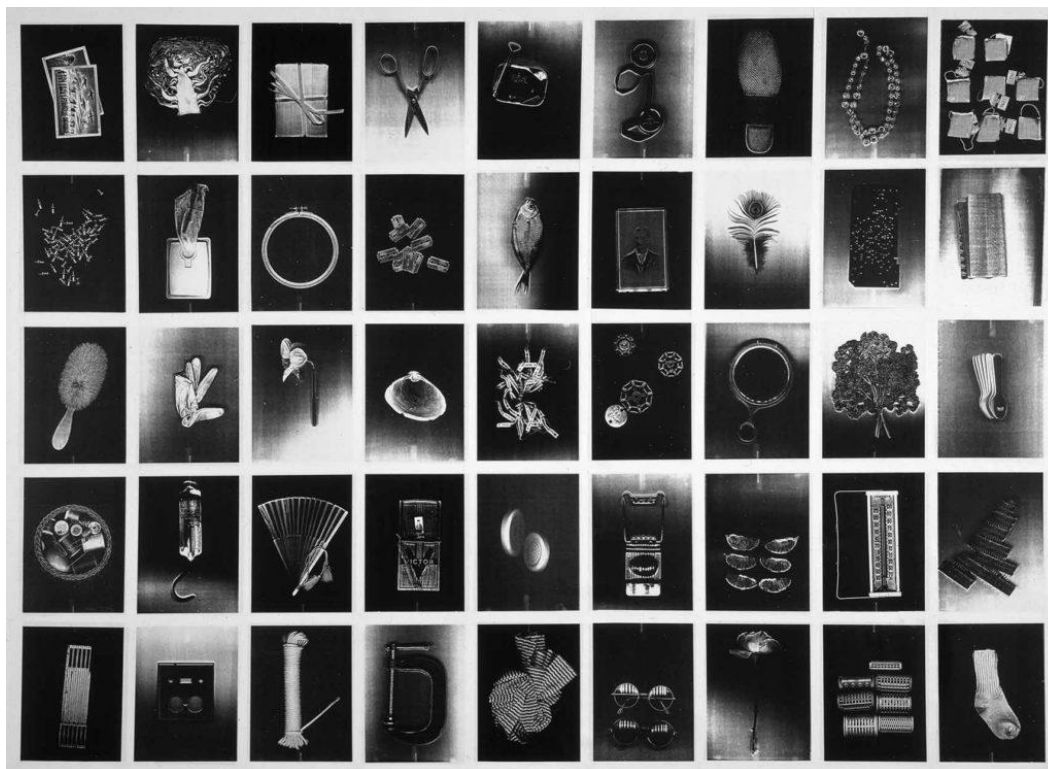
Umjetnici koji su eksperimentirali s xerografijom nisu fotokopirne mašine koristili samo za reprodukciju i distribuciju umjetničkih radova već su svoju umjetnost koristili kao sredstvo istraživanja kreativnog potencijala samih mašina. Trodimenzionalni predmeti, dvodimenzionalni listovi papira i slike izrezani i lijepljeni, različita preklapanja i kombinacije, višestruka kopiranja istog objekta i slično definirali su Xerox umjetnost od šezdesetih godina prošlog stoljeća. Xerox umjetnost postala je sredstvo aktivizma, feminizma, komentiranja i osude društva opsjednutog tehnologijom i konzumerizmom te cjelokupnog društvenog sustava. Mnogi umjetnici iz tog vremena su još uvijek relevantni upravo iz razloga što su ti umjetnici odredili standard i pravac u kojem se ova vrsta umjetnosti i tehnika nastavila razvijati u desetljećima poslije. [12]

Američka umjetnica Barbara T. Smith šezdesetih je godina počela stvarati ovom tehnikom. Na svojoj Xerox mašini koju je postavila u vlastiti dnevni boravak, snimila je brojna djela i serije slika koje je sastavila u umjetničke knjige. Snimala je sve – od kataloga i magazina, preko fotografija svoje obitelji pa do direktnih portreta svoje djece. Ipak, njezini najpoznatiji radovi nastali na fotokopirnoj mašini su oni iz serije knjiga *Coffins*. Serija se sastoji od četrdeset knjiga koje istražuju brojne teme poput vlastitog tijela i seksualnosti, feminističkog aktivizma, radnih uvjeta za žene, kapitalističkog društva, problema originalnosti u umjetnosti i više. [13, 14]

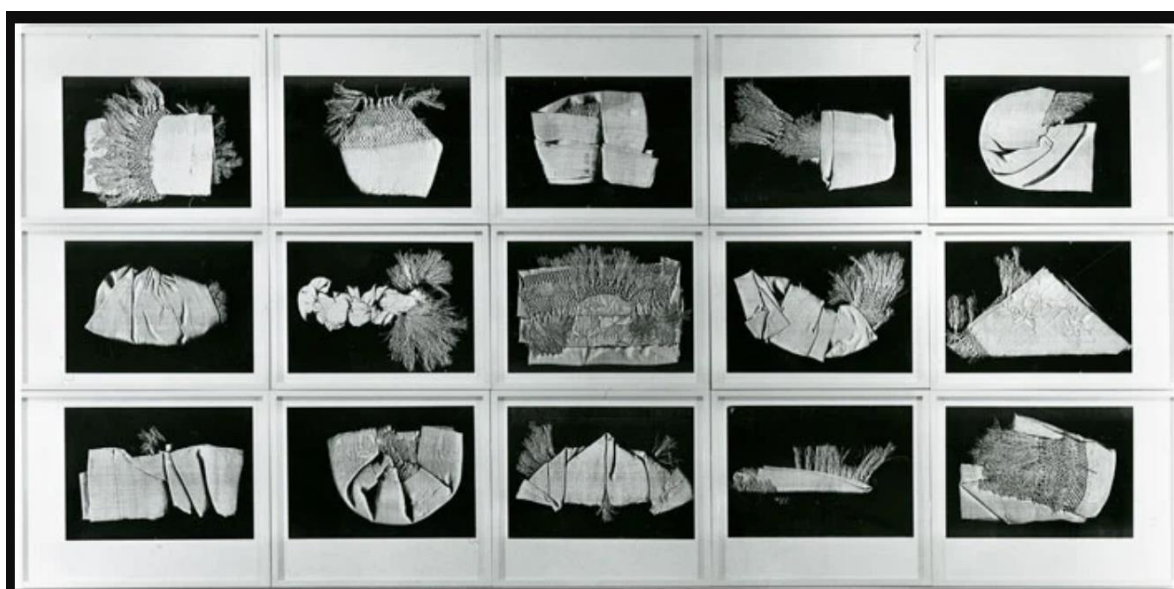

Slika 30 Barbara T. Smith, *Coffins*, 1965. – 1966.

Pati Hill je umjetnica čiji je primarni medij upravo bila kopirna mašina. Njezin rad karakterizirali su obični kućanski predmeti postavljeni u vrlo jednostavne kompozicije koje omogućuju da je puna pažnja promatrača na detaljima predmeta kojeg inače ne bi smatrali objektom koji ima umjetnički potencijal. Gotovo minimalistički pristup i crno-bijeli radovi jakog kontrasta obilježili su njezinu karijeru, a njezini se radovi redovito izlažu u prestižnim galerijama i danas. [15, 16]

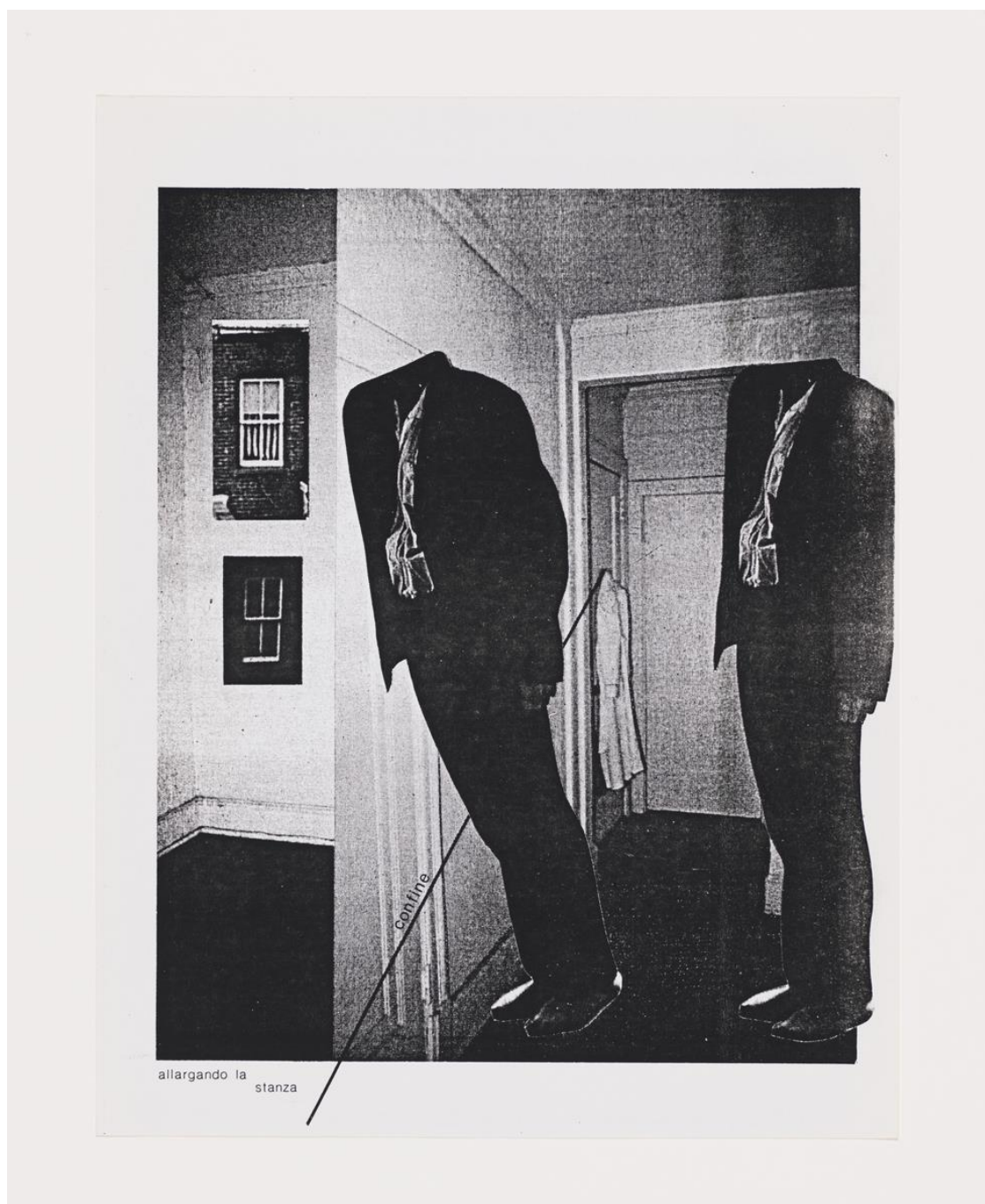

Slika 31 Pati Hill, Alphabet of common objects, 1975. - 1979.

Slika 32 Pati Hill, Understanding your Chinese scarf, 1983.

Rebecca Stuckey stvarala je xerografije od kraja sedamdesetih do kraja osamdesetih godina. Tehnika joj je omogućila da stvara kriptične scene i priče u koje su ukomponirane aktivističke teme poput očuvanja okoliša ili politike. Iako je stvarala i klasične radove standardnih dimenzija, stvarala je i radove vrlo malih dimenzija koji su zajedno činili scenu. Takve je male radove spajala u knjige, dodajući na njih tekst i stvarajući svojevrsan kolaž. [17]

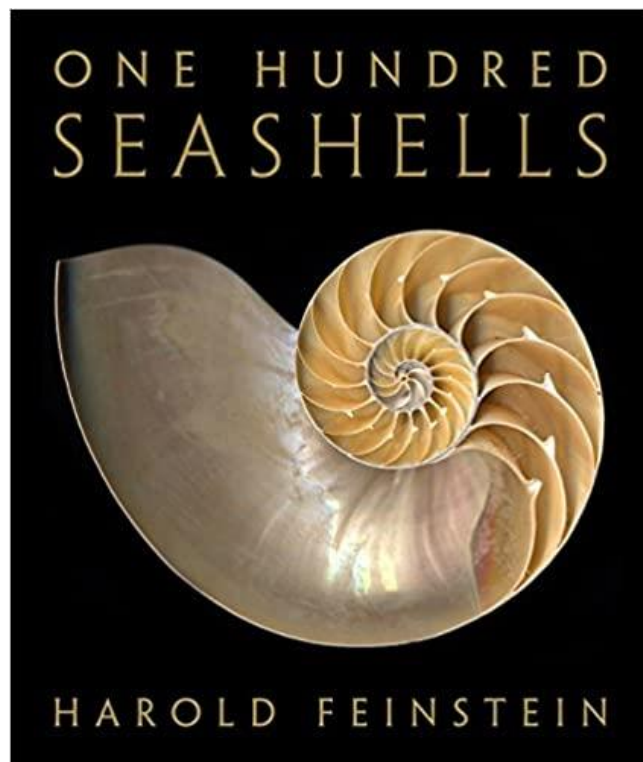
Slika 33 Rebecca Stuckey, Usò Della Parete, 1986.

Lesley Schiff, inače slikarica, ovom se tehnikom počela koristiti osamdesetih godina. Kist i boju zamijenila je kopirnim strojem, modernim alatom koji joj je omogućio da slika svjetlom. Veliki dio njezinog stvaralaštva, a naročito radovi xerografije, inspirirani su Amerikom i američkim životom tih godina koje je obilježio razvoj tehnologije i konzumerizma. Cijeli kreativni proces izrade radova kopirnom mašinom svjedoči o vremenu kada je tehnologija postajala vitalan dio života svih građana. Ova tehnika savršeno opisuje stanje svijeta u tom trenutku u vremenu – pritiskom gumba rad nastaje u vrlo kratkom vremenu, pružajući trenutno zadovoljstvo. Njezina najpoznatija serija *Seasons* bavi se upravo tematikom kulture tehnologije i konzumerizma. [18, 19]

Slika 34 lijevo: Lesley Schiff, Flower in hand, iz serije Seasons, 1981., desno: Lesley Schiff, Leopards, iz serije Seasons, 1981.

Devedesetih godina skeneri su preuzeli ulogu kopirnih mašina za stvaranje umjetničkih slika. Harold Feinstein je u periodu od 2000. do 2009. godine objavio čak sedam knjiga koje sadrže fotografije nastale skenerom. Sve knjige sadrže objekte iz prirode poput biljaka, školjaka i leptira snimljenih visokom rezolucijom na tamnoj pozadini koja stvara snažan kontrast naspram šarenila samog objekta snimanja. Sličnom temom bavi se i Joseph Scheer koji je snimio veliku seriju detaljnih skenograma brojnih vrsta moljaca i noćnih leptira. [3]

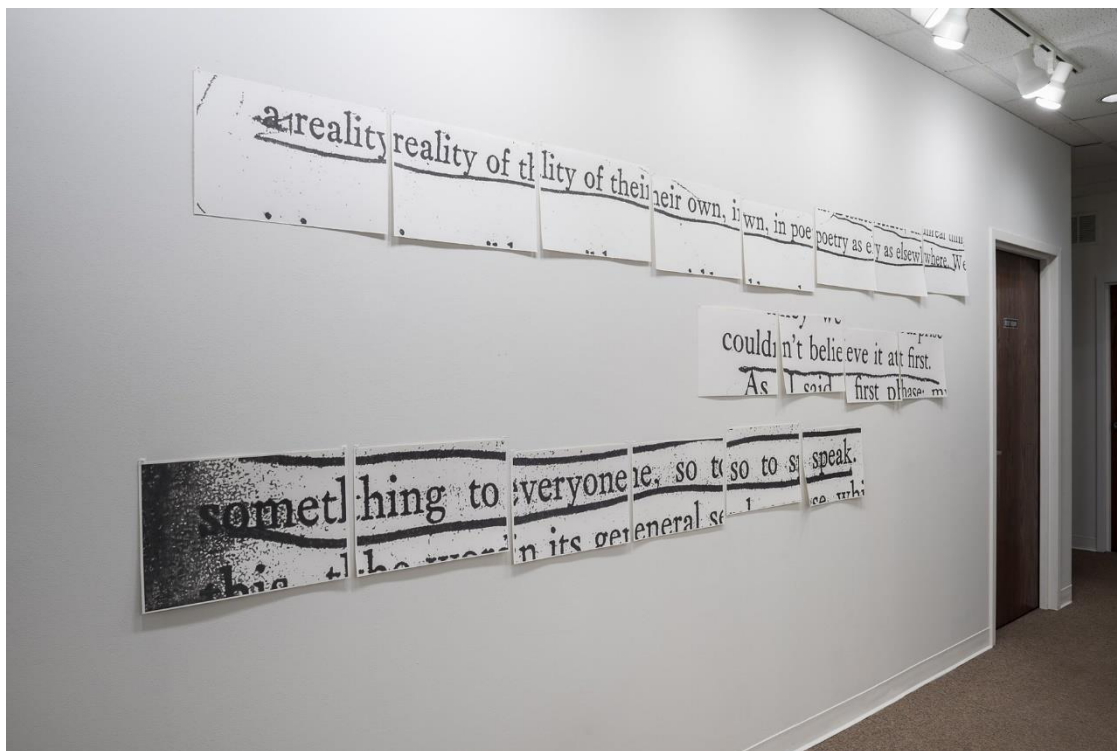

Slika 35 Harold Feinstein, naslovnica knjige: One hundred seashells, 2015.

Slika 36 Joseph Scheer, Moth Scrolls, izložba u Burchfield Penney Art Centeru, 2019.

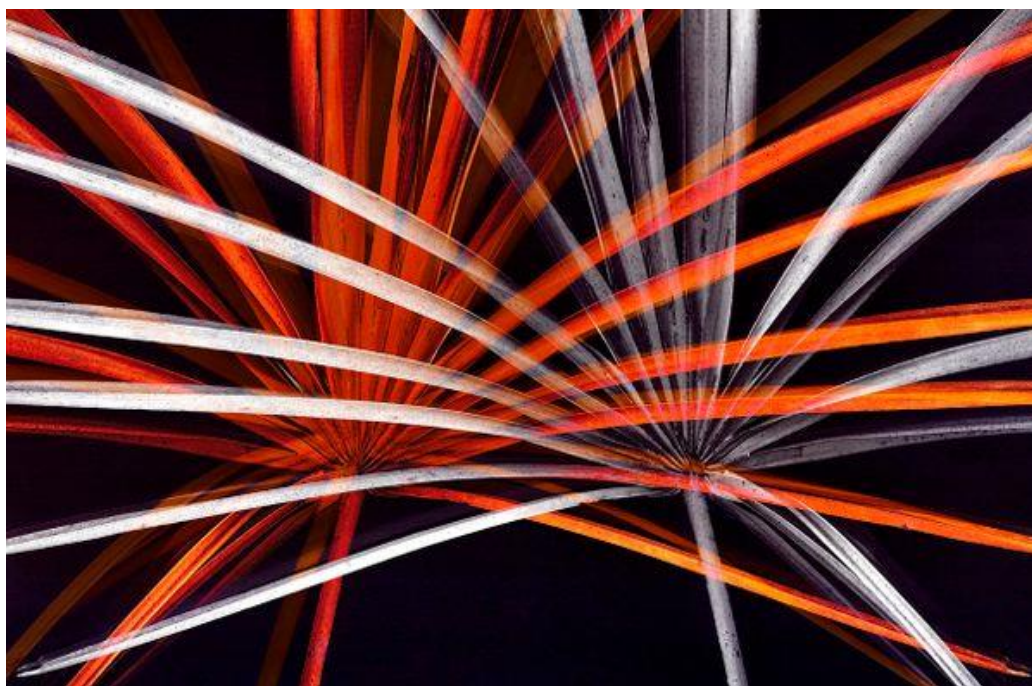
Molly Springfield, američka umjetnica koja crpi inspiraciju iz Xerox umjetnosti 1960-ih, je 2016. bila gošća na digitalnoj seriji *The Art Assignment* gdje je objasnila vlastiti proces i ideje iza svojih radova. Početna točka svakog njezinog rada je neki oblik teksta ili knjige koji se više puta skenira i printa uz intervencije na tekstu ili slici. Cilj njezinog rada je da publika doživi tekst kao nešto što se ne samo čita već i kao sliku koja se treba promatrati. Povećavanjem dijela teksta, pisanjem po stranicama, rotiranjem, rezanjem dijela teksta i sličnim intervencijama finalni rad je potpuno drugačiji od originalne stranice knjige. Tim postupcima Springfield stvara nove i originalne radove nastale od već postojećeg materijala i tjera na razmišljanje o tome da li je kopija nečega zaista samo kopija ili sam postupak kopiranja ima potencijal za stvoriti novo djelo. [20, 21]

*Slika 37 Molly Springfield, izložba u WAS Gallery, 2018.,
odozgora prema dolje: As Elsewhere, 2017.; At first, 2017.; So to so to speak 2016.*

U posljednjih nekoliko desetljeća razvili su se brojni pravci unutar skenografije kao tehnike. Apstraktne i ilustrativne slike, skenogrami tekstura i tehnika slikanjem bojom po skeneru postali su popularniji dok su portreti, objekti iz prirode i kućanski predmeti ostali vrlo prisutni. U zanimljive umjetnike koji danas stvaraju međusobno vrlo različite radove istom tehnikom možemo uvrstiti brojna imena poput Stewarta Nelsona, Roberta Creamera, Janet Dwyer, Svena Pfrommera, Agnieszku Mariu Ziebu i mnoge druge.

Stewart Nelson koristi predmete poput lišća, voća i starih portreta u izradi svojih radova. Skeniranjem i digitalnom manipulacijom skenograma, Nelson udaljava objekt od njegovog realnog izgleda u cilju stvaranja djela koje podsjeća na snove ili uspomene. Njegov rad odlikuju snažne kompozicije, teksture i jarke boje pa je i možda uobičajen motiv poput lista vrlo originalan i drugačiji od ostalih. [22]

Slika 38 Stewart Nelson, Cross purposes, nepoznata godina

Slika 39 Stewart Nelson, He was such a second guesser, nepoznata godina

Robert Creamer dokumentira klasične motive poput botanike, ali i mrtve životinje poput ptica i zmijsa. Seriju skenograma kostiju napravio je na Institutu Smithsonian. U svom se radu ne bavi estetikom čak ni kada snima „lijepo“ objekte poput cvijeća. Njegov interes leži u istraživanju prolaska vremena i fazama starenja, promjena i raspadanja. [23]

Slika 40 Robert Creamer, Gazelle, 2006.

Slika 41 Robert Creamer, unnamed, 2011.

Za razliku od Creamera, Janet Dwyer fasciniraju živa bića. Cvijeće i živi kukci najčešći su subjekti njezinih radova. Živi kukci poput bubamara ili pčela kreću se za vrijeme snimanja što rezultira zanimljivim šarenim efektima, linijama i mrljama. Dwyer koristi puni potencijal načina na koji skener funkcionira što je vidljivo upravo na skenogramima koji prikazuju kukce. Zanimljiva tehnika koju također koristi je skeniranje objekata koji se nalaze u ledu. Njegova tekstura, zarobljeni balončići zraka i proces topljenja leda stvaraju vrlo zanimljive efekte. [24]

Slika 42 Janet Dwyer, Ladies reign, 2011.

Slika 43 Janet Dwyer, Crocus in ice, 2011.

Jedan od predstavnika apstraktne skenografije je njemački fotograf i umjetnik Sven Pfrommer. On svoja djela stvara tintom u boji i akrilnim bojama kojima slika direktno na prozirnem filmu postavljenom na skener. Svoje radove predstavlja na sjajnim aluminijskim pločama što dodatno izražava jarkost i kontrast samih boja. [25]

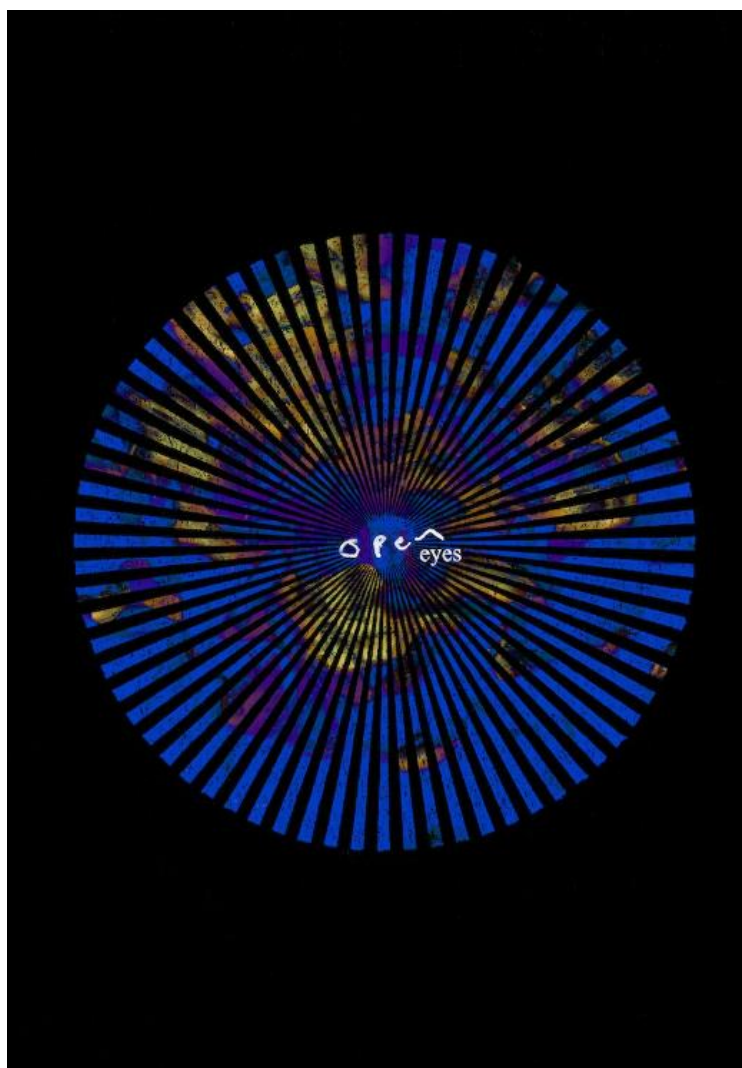
Slika 44 Sven Pfrommer, Abstract scanography XX, 2011.

Agnieszka Maria Zieba u svom se radu bavi nadrealističkim scenama koje podsjećaju na snove. Koristi razne vrste cvijeća u svakoj kompoziciji, s naglaskom na nijanse i dubinu boja. Istovremeno koristi plošnost i dubinu, prozirnost i zamućenje što rezultira gotovo apstraktnim efektima, harmonijom, dinamikom i atmosferom punom života. [26]

Slika 45 Agnieszka Maria Zieba, Somewhere #05, 2018.

Danas mnogi umjetnici ne izlažu u galerijama i muzejima već svoje „izložbe“ objavljuju na društvenim mrežama poput Instagrama i TikToka. Kratki video formati koje društvene mreže nude omogućavaju da umjetnici pokažu cijeli proces stvaranja rada što ih dodatno povezuje s publikom. Joe Boyd jedan je od umjetnika koji se bavi skenografijom te svoj proces objavljuje na Internetu. Preko 130 tisuća pratitelja prati njegov rad na TikToku i Instagramu gdje objavljuje svakih nekoliko dana. Boyd koristi skenografiju kao sredstvo za izradu plakata te njegovi radovi, osim slike, sadrže i tekst. Upravo je uporaba teksta ono što ga razlikuje od ostalih umjetnika koji svoj rad gotovo ekskluzivno baziraju samo na slici. Boyd izrezuje slovne znakove iz knjiga i časopisa, koristi vlastiti rukopis i piše nekonvencionalnim materijalima te takav tekst printa na papir koji zatim skenira, najčešće u pokretu. Uz tekst, naravno skenira i predmete te eksperimentira sa skeniranjem objekata u ledu. Kasnije, kao i mnogi drugi umjetnici finalni rad slaže i obrađuje u Photoshopu. Svaki njegov rad posvećen je drugoj temi ili izrazu koji inteligentno i kreativno opisuje slikom.

Slika 46 Joe Boyd, Open eyes, 2022.

2.3. Interpretacija djela iz jedne umjetničke discipline u drugu

Interpretacija ili translacija djela jedne umjetničke discipline u drugu pojavljuje se vrlo često. Najčešći su primjeri ilustracije proze ili poezije u knjigama, ali interpretacija umjetničkih djela u različite forme se može napraviti iz bilo koje discipline u bilo koju drugu disciplinu. Tako primjerice možemo sliku ulja na platnu prikazati kroz glazbenu kompoziciju, glazbu prevesti u ilustraciju, ilustraciju u fotografiju, fotografiju u poeziju ili u slučaju ovog projekta – poeziju u scenografiju.

Primjerice, Fernand Khnopff autor je slike *Listening to Schumann*. Iako nije poznato da li je Khnopff bio inspiriran nekom specifičnom skladbom ili Schumannovim radom općenito, znamo da slika prikazuje doživljaj slušanja jedne od njegovih skladbi. Glavni subjekt slike je žena u fotelji kojoj ne vidimo lice. Ruka na klaviru sugerira da osoba izvan kadra svira glazbu, ali ne znamo kako ta glazba zvuči. Promatraču slike zapravo ništa ne govori o tonu i atmosferi skladbe, naročito zato što ne vidimo izraz lica žene. Nemoguće je reći je li glazba koja svira vesela ili tužna, pa čak ni sluša li ju žena ili ne. Na ovaj je način tumačenje slike, atmosfere i Schumannove glazbe ostavljeno subjektivnosti gledatelja. [27]

Slika 47 Fernand Khnopff, *Listening to Schumann*, 1883.

Primjer interpretacije slikarstva u poeziju je pjesma *The starry night* autorice Anne Sexton. U njezinoj pjesmi prepoznaju se motivi Van Goghove slike – grad, zvijezde i mjesec opisani su kao na slici. Ipak, ova pjesma ulazi i u dubinu osjećaja i emocija koje slika pruža. Metaforičnom pričom i figurativnim jezikom prenosi svoj doživljaj slike, emocionalnost gledatelja pred prizorom. Smrt je ono što zaokuplja pripovjedača iako bi se dalo raspravljati da li Van Goghova slika prikazuje smrt ili život. Dinamika i pokreti kista na nebu svakako djeluju živo i odišu energijom dok je grad u podnožju slike miran i uspavan, možda i mrtav. [28]

THE STARRY NIGHT – ANNE SEXTON

The town does not exist
except where one black-haired tree slips
up like a drowned woman into the hot sky.
The town is silent. The night boils with eleven stars.
Oh starry starry night! This is how
I want to die.

It moves. They are all alive.
Even the moon bulges in its orange irons
to push children, like a god, from its eye.
The old unseen serpent swallows up the stars.
Oh starry starry night! This is how
I want to die:

into that rushing beast of the night,
sucked up by that great dragon, to split
from my life with no flag,
no belly,
no cry.

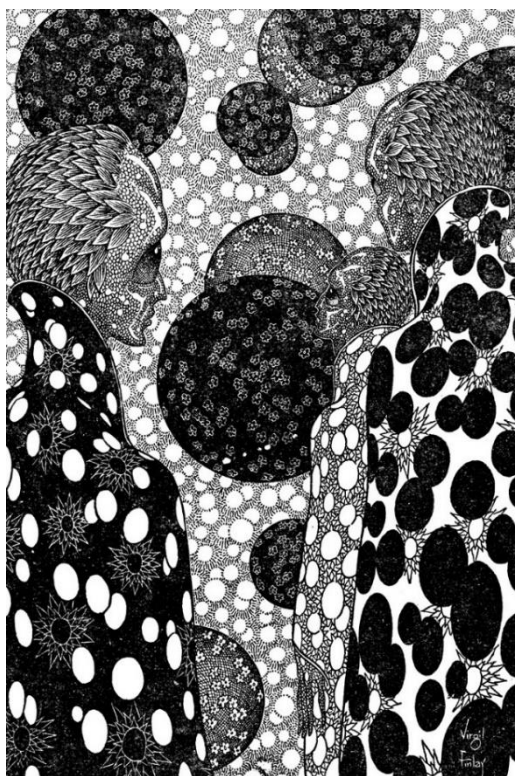

Slika 48 Vincent Van Gogh, The starry night, 1889.

2.3.1. Vizualna interpretacija pisanog teksta

Vizualna interpretacija pisanog teksta prisutna je vjerojatno od nastanka pisane riječi, najčešće u obliku ilustracije. Riječ *ilustracija* ne moramo shvaćati samo u crtačkom smislu, već kao djelo vizualne umjetnosti koje nešto opisuje bez obzira na tehniku u kojoj je izrađena. Popularizacija ilustracije pisanog teksta zapadnog svijeta počela je u 18. i 19. stoljeću s romanima. Ilustracija je služila kao doslovni prikaz scene u knjizi, točno i detaljno prikazujući likove, prostor i događaje. U 20. stoljeću došlo je do velikih promjena u vizualnoj umjetnosti, a time i u vizualnom prikazivanju teksta. Ilustracije kao popratni materijal uz tekst smatrale su se primjerenima samo za dječju književnost, stoga je vizualna umjetnost u knjigama za odrasle značajno pala. Istovremeno, popularnost figurativne umjetnosti također je pala s novom filozofijom da cilj umjetničkog djela ne smije biti samo estetika već da mora sadržavati veću vrijednost od ljepote. Novi smjer umjetnosti našao se u apstrakciji i dadaizmu koji su svakako utjecali i na razvoj Xerox umjetnosti u kasnijim desetljećima 20. stoljeća.

Iako je ilustracija u književnim djelima 20. stoljeća postala sve rjeđa, ilustracija pisanog teksta se ipak nastavila razvijati u manje tradicionalnim i često manje respektabilnim oblicima poput znanstveno-fantastičnih časopisa. Potpuno doslovne prikaze opisanog teksta zamijenila je subjektivnija interpretacija. Evolucija ilustracije teksta može se vidjeti na primjeru Virgila Finlaya, umjetnika koji je izgradio karijeru na ilustriranju brojnih časopisa upečatljivim djelima.

Slika 49 Virgil Finlay, *The Conquest of the Moon Pool*, 1948.

Pojavom interneta i e-knjiga, ilustracija knjiga za odrasle postala je češća iako i dalje nije norma. Digitalno izdavaštvo znači da knjige više nisu vezane za tradicionalni format što otvara vrata novim mogućnostima vizualne reprezentacije. Danas su mogućnosti interpretacije veće nego ikad prije, ali vizualna interpretacija sadržaja treba biti dodati vrijednost tekstu. [29]

Poeziju je često teško vizualno prikazati. Naravno, to nije pravilo – neke je pjesme vrlo lako zamisliti u vizualnom obliku jer riječi same slikaju prizor. Ipak, zbog kompleksnosti, bogatstva i nijansiranosti jezika interpretacija je često još subjektivnija. Dodatno, poezija je često napisana sa slojevitim ili otvorenim značenjem, a čitatelj ima zadatak shvatiti i interpretirati pjesmu. Iz tog razloga, kod vizualne interpretacije ili ilustracije poezije, važno je ne prikazivati pjesmu doslovno. Ilustracija ne smije biti slikovni ekvivalent tekstu već subjektivna interpretacija komplementarna tekstu koja naglašava osjećaje. Ilustracija poezije tako može čitatelju dati određeni kontekst i uvesti ga u atmosferu pjesme i prije nego pročita prvi stih. [30]

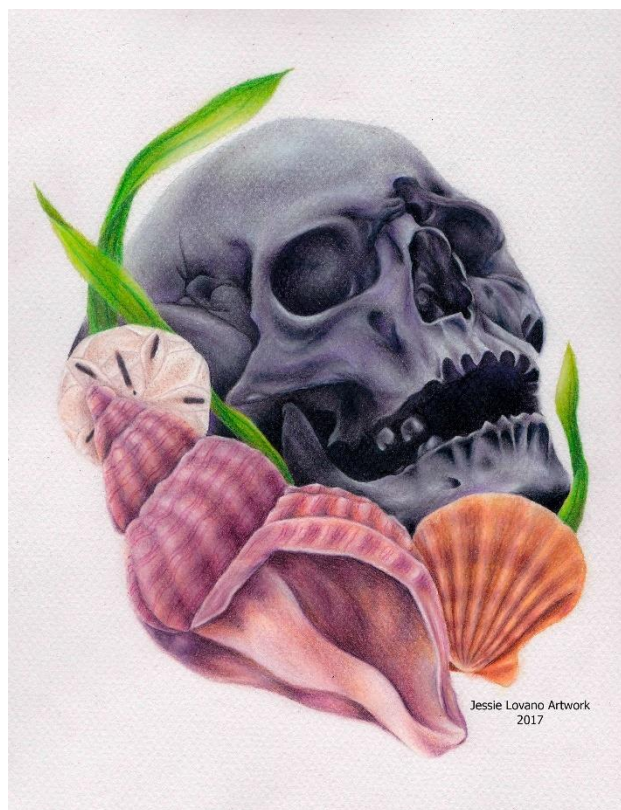
Vizualizacija napisanog teksta vrlo je subjektivna. Svaki tekst biti će drugačije vizualno zamišljen kod svake osobe koja ga čita, bez obzira na to koliko je detaljno opisan riječima. Internet i dijeljenje slika omogućuje da vidimo brojna tumačenja različitih čitatelja i umjetnika. Čak i kad je temelj isti tekst ili pjesma, rezultati su veoma različiti. Vizualizacije u raznim stilovima i tehnikama, s različitim kompozicijama i bojama, s različitim fokusima koji su rezultat subjektivnog čitanja i shvaćanja teksta.

Slika 50 Logan Medford, Annabele Lee, 2017.

Slika 51 Andrea Marques, Annabel Lee, 2016.

Slika 52 Jessie Lovano, Annabel Lee, 2017.

Slika 53 Abigail Larson, Annabel Lee, 2019.

Slika 54 Jacqueline Huerta, Annabel Lee, 2016.

3. Praktični dio

Cilj projekta je napraviti seriju vizualnih interpretacija pjesama poezije. Smatram da vizualizacija teksta, naročito umjetničkog tipa kao što je poezija, ima potencijal obogatiti iskustvo čitanja, analiziranja, shvaćanja i poistovjećivanja s napisanim. Radovi nastali tehnikom skenografije imaju širok spektar mogućnosti. Radovi nastali na istoj mašini mogu se međusobno jako razlikovati zbog same prirode stroja i svih parametara koji ulaze u izgled finalnog proizvoda. Upravo je taj široki spektar mogućnosti bio glavni razlog zašto je baš ta tehnika bila idealna za ovaj projekt.

Ideja je da je svaki rad dovoljno specifičan da bude jasno povezan sa svakom pjesmom, ali i dovoljno otvoren za interpretaciju koja kod svakog čitatelja i promatrača zasigurno nije ista. Smatram da ne postoji „točan odgovor“ u interpretaciji poezije kao ni vizuala. Analiza, shvaćanje i interpretacija poezije i vizualne umjetnosti često je vrlo osobno iskustvo koje ovisi o nizu faktora koji ne mogu biti objektivni i koje se ne može mjeriti znanstvenom metodom.

Skenogrami služe kao dopuna pjesmama, vizualni prikaz napisanog i osobna interpretacija teksta, a svaki skenogram je zasebna priča inspirirana zasebnom pjesmom.

3.1. Odabir i analiza pjesama

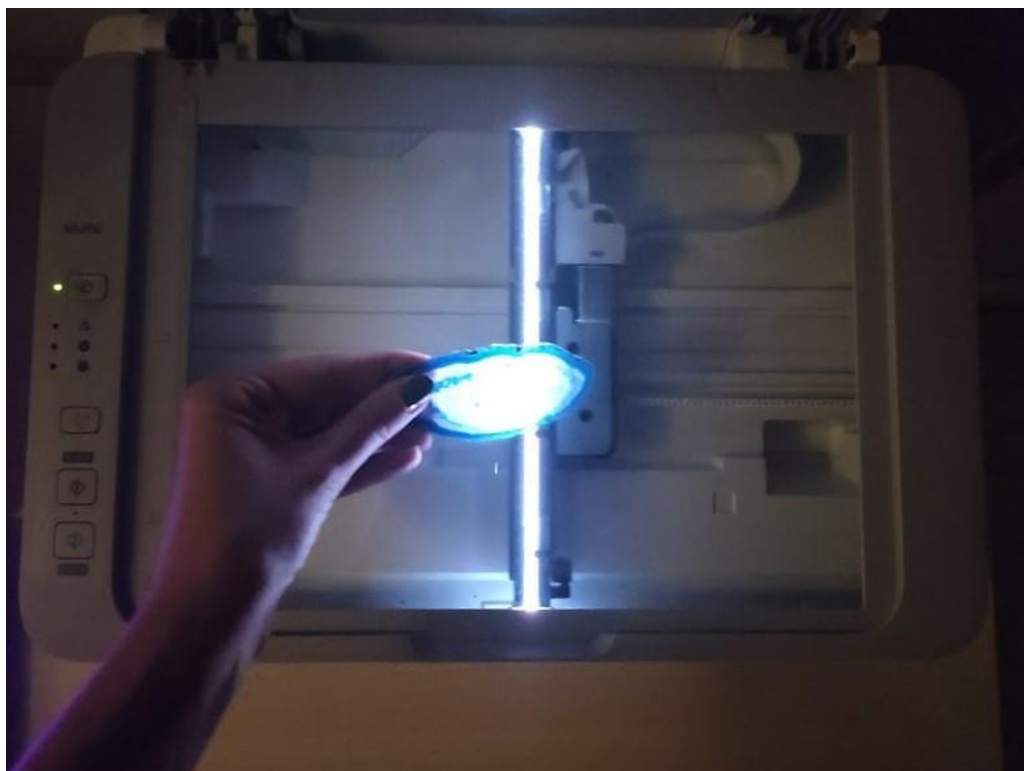
Autori odabranih pjesama su slavni svjetski pjesnici. U početku sam kao referencu svjetski poznate poezije koristila knjigu *150 Most Famous Poems* u kojoj se nalazi kompilacija poznatih djela autora poput Emily Dickinson, Roberta Frosta, Williama Shakespearea, Edgara Allana Poea i više. Ipak, u procesu čitanja, analize i odabira odlučila sam ne ograničiti izbor pjesama samo na tu knjigu. Razlozi te odluke su manjak kraćih pjesama koje se mogu prezentirati uz skenograme, neki od autora čije sam pjesme htjela vizualizirati nisu uključeni u knjigu i jednostavno pre mali broj pjesama koje sam mogla jasno prezentirati u vizualnom obliku.

Potruga za odgovarajućim pjesmama stoga se proširila i na internetske baze poezije. Glavne baze poezije korištene u potrazi i odabiru pjesama za ovaj projekt su Poetry Foundation i Poets.org uz stranice Poetry Daily i Poetry International. Pjesme uključene u projekt su na engleskom jeziku iz nekoliko razloga. Htjela sam da projekt uključuje internacionalne autore koji su važni na svjetskoj sceni poezije, pjesme na engleskom jeziku daju veći spektar autora i pjesama te nisam pronašla odgovarajuću bazu koja sadrži pjesme prevedene na hrvatski jezik. Također, većina pjesama koje sam obradila originalno je napisano na engleskom pa se nije izgubila autentičnost jezika koji se može izgubiti prijevodom.

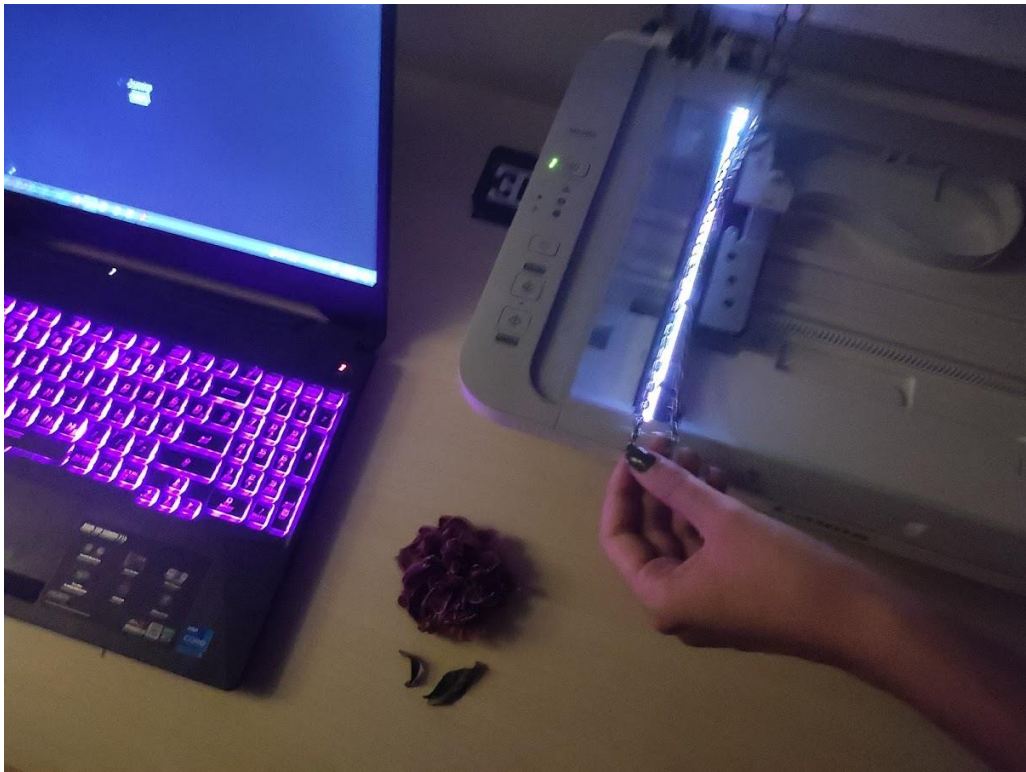
Sve odabrane pjesme su isprintane za daljnju analizu. Pristup svakoj analizi je sličan te se sastoji od definiranja tema, motiva, poruke i atmosfere pjesme te podcrtavanja dijelova pjesme i zapisivanja asocijacija. Neke od pjesama dobile su neku razinu vizualnog oblika pri prvom ili drugom čitanju, dok su druge zahtijevale mnogo više analize i vremena. Za određeni broj pjesama napravljene su skice finalnih skenograma, pored nekih pjesama su jednostavno zapisane ideje što i kako skenirati, a nekim su pjesmama odgovarale slobodnije interpretacije s manje planiranja.

3.2. Proces izrade skenograma

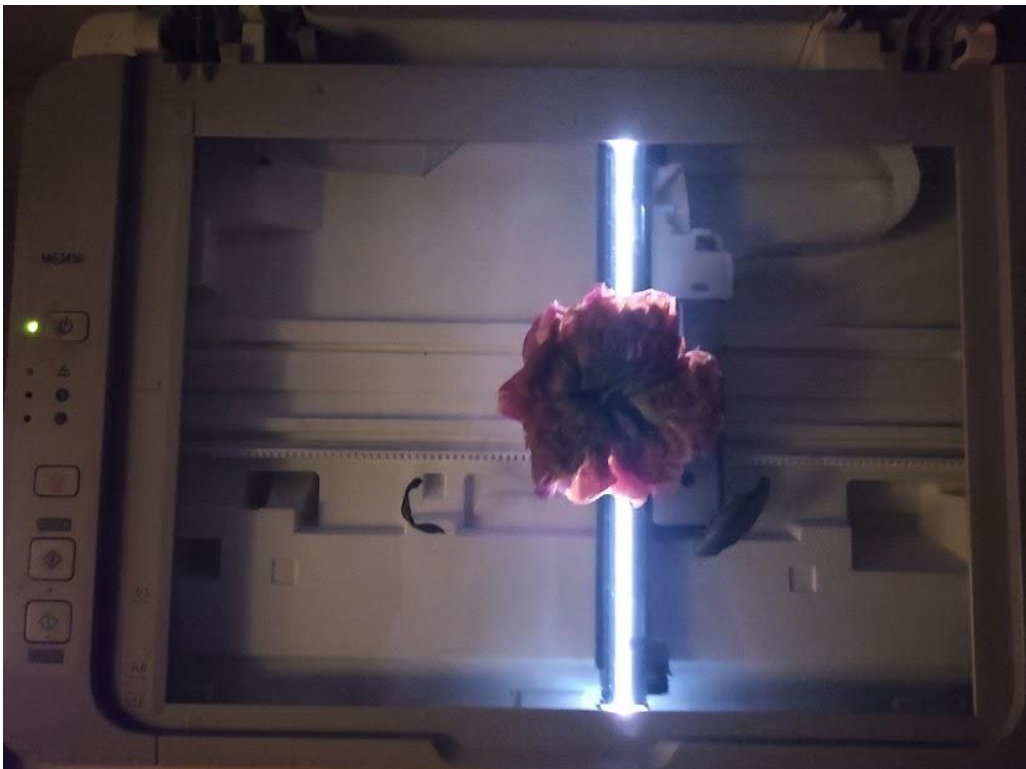
Za tehniku skenografije moguće je koristiti više vrsta skenera, ali u svom radu koristila sam uređaj koji sam imala na raspolaganju odnosno kombinirani printer-skener brenda Canon. Početak rada na projektu se sastojao od upoznavanja samog uređaja i eksperimentiranja s raznim postavkama, svjetlosnim uvjetima i predmetima kako bih pronašla idealne uvjete za vizualnu interpretaciju svake pojedinačne pjesme. Primjerice, danje svjetlo i snimanje po noći daju različite rezultate stoga je bilo važno odrediti koja je atmosfera prikladna za pojedinu pjesmu.

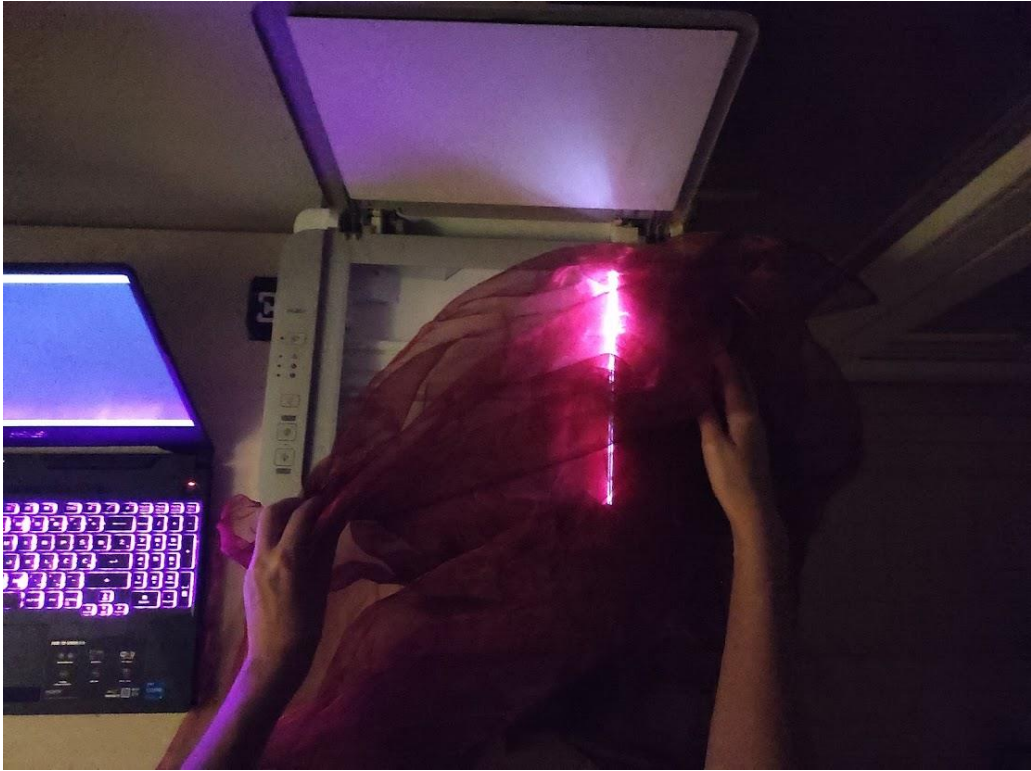
Slika 55 proces skeniranja, A man said to the Universe

Slika 56 proces skeniranja, Life in a love

Slika 57 proces skeniranja, Life in a love

Slika 58 proces skeniranja, Dream within a dream

Slika 59 proces skeniranja, Dream within a dream

Slika 60 priprema za skeniranje, No man is an island

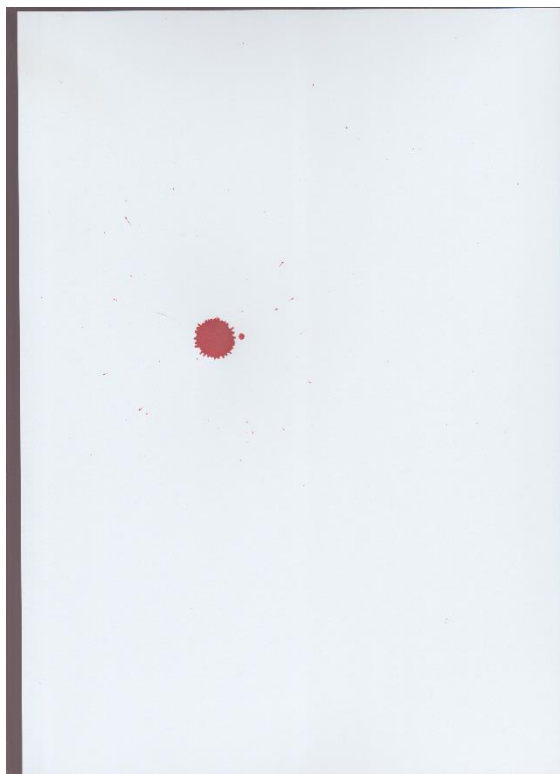

Slika 61 priprema za skeniranje, Sacred Emily

Neke su ideje bile zahtjevnije ili čak nemoguće za izvršiti u jednom snimku zbog prirode stroja ili u drugim slučajevima zbog samog sadržaja slike. Zbog te činjenice neki se radovi zapravo sastoje od dva ili više zasebno snimljena skenograma koji zajedno nakon digitalne obrade čine finalnu sliku.

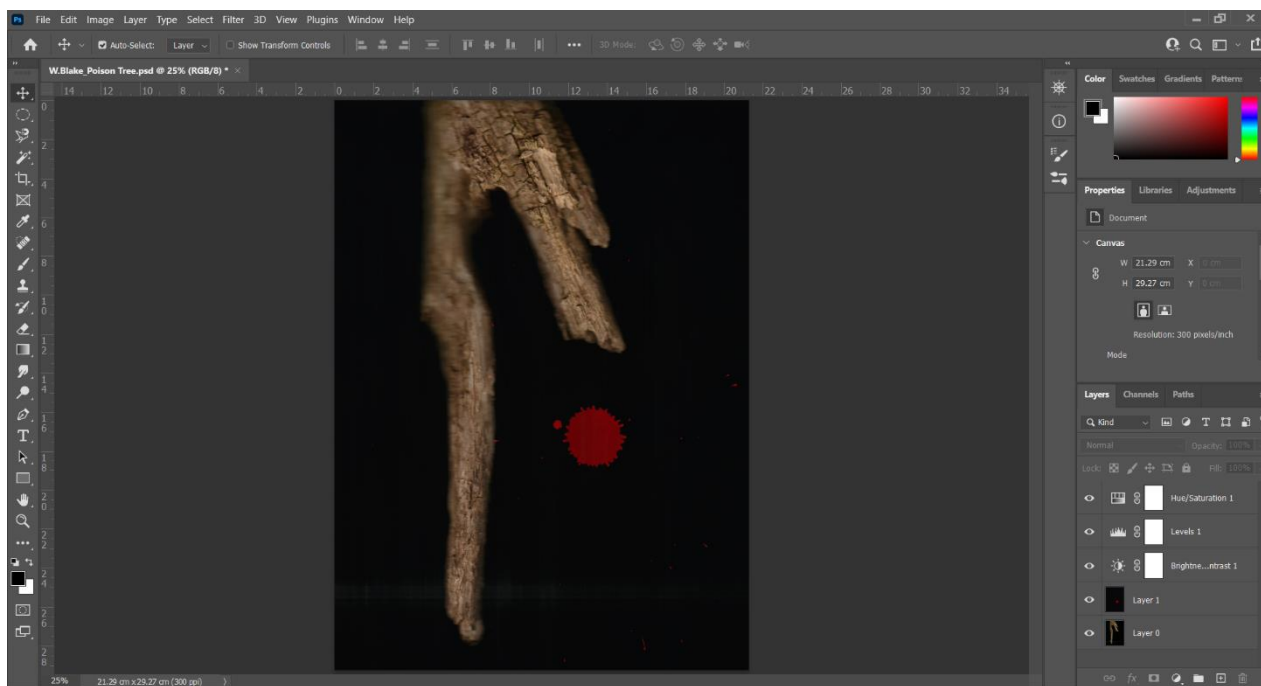

Slika 62 skenogram bez obrade

Slika 63 skenogram bez obrade

Temeljna obrada u Photoshopu kroz koju je prošao svaki skenogram je uklanjanje prašine sa slike i ujednačavanje pozadine. Neki radovi dodatno su obrađeni u području boja. Te obrade uključuju balansiranje cjelokupnog tona slike, kontrasta i jarkosti pojedine boje te u nekim slučajevima cjelovita ili djelomična zamjena boje. Za spajanje više slika u jednu korišteni su efekti spajanja koje Photoshop nudi poput *Multiply*, *Overlay* ili *Soft Light* uz dodatno podešavanje po potrebi svakog rada.

Slika 64 spajanje dva skenograma u finalni rad

3.3. Finalni radovi

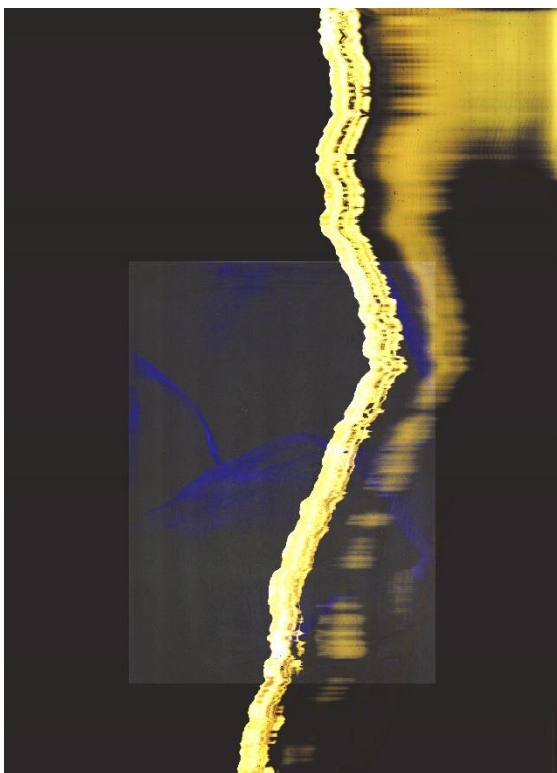
Završeni projekt se sastoji od 16 skenograma. Svaka slika vizualno opisuje jednu pjesmu poezije. Obradene pjesme su: *8 count*, Charles Bukowski; *A Dream Within a Dream*, Edgar Allan Poe; *Grey Skies*, Elsa Gidlow; *Sacred Emily*, Gertrude Stein; *No Man is an Island*, John Donne; *Trees*, Joyce Kilmer; *Fragmentary Blue*, Robert Frost; *This Is A Photograph Of Me*, Margaret Atwood; *Passing Time*, Maya Angelou; *Life in a Love*, Robert Browning; *So Tired Blues*, Langston Hughes; *A Man Said to the Universe*, Stephen Crane; *Poppies In July*, Sylvia Plath; *A Poison Tree*, William Blake; *In a Station of the Metro*, Ezra Pound i *Body of a woman*, Pablo Neruda.

Cilj je bio obraditi spektar različitih autora, tema, vrsta i ugođaja pjesama. Skenogrami nisu rađeni u cilju kohezivne serije fotografija već je svaki rad rađen u potpunosti za sebe i ovisno o potrebi svake zasebne pjesme.

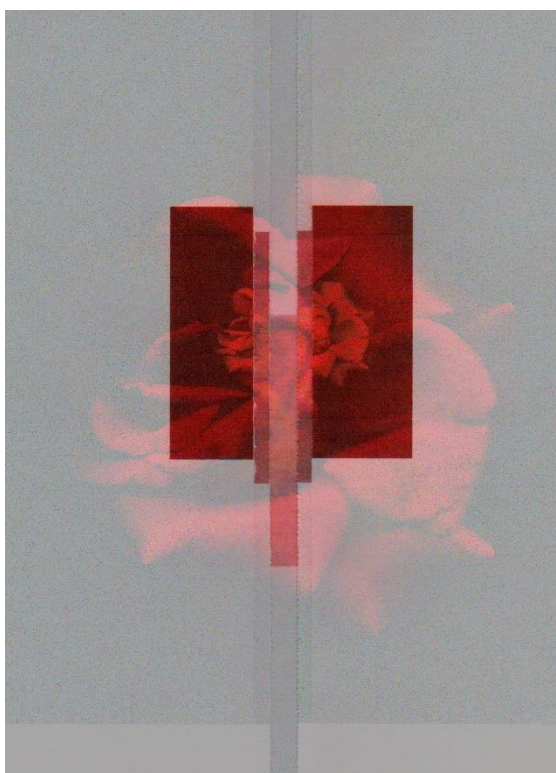
Slika 65 Dora Bosner, 8 count, Charles Bukowski

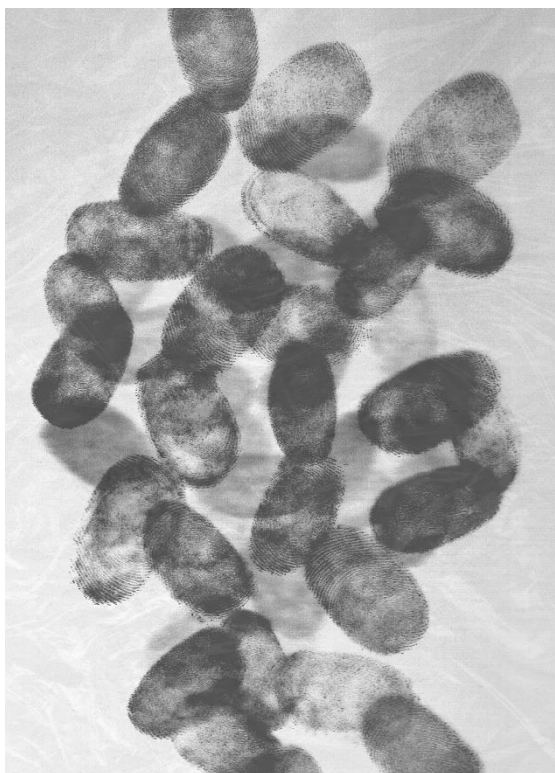
Slika 66 Dora Bosner, A dream within a dream, Edgar Allan Poe

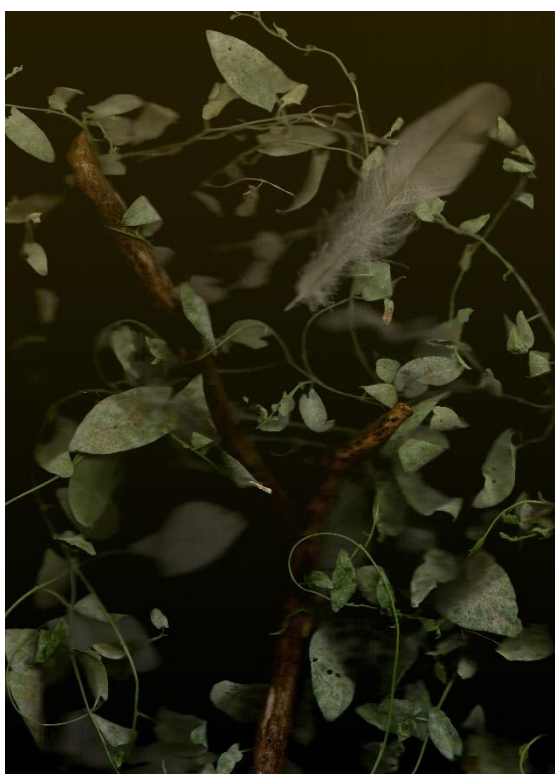
Slika 67 Dora Bosner, Grey skies, Elsa Gidlow

Slika 68 Dora Bosner, Sacred Emily, Gertrude Stein

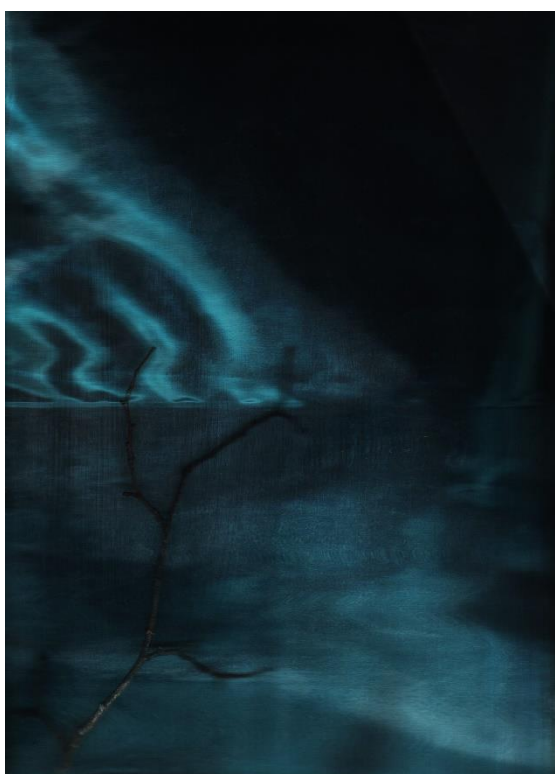
Slika 69 Dora Bosner, No man is an island, John Donne

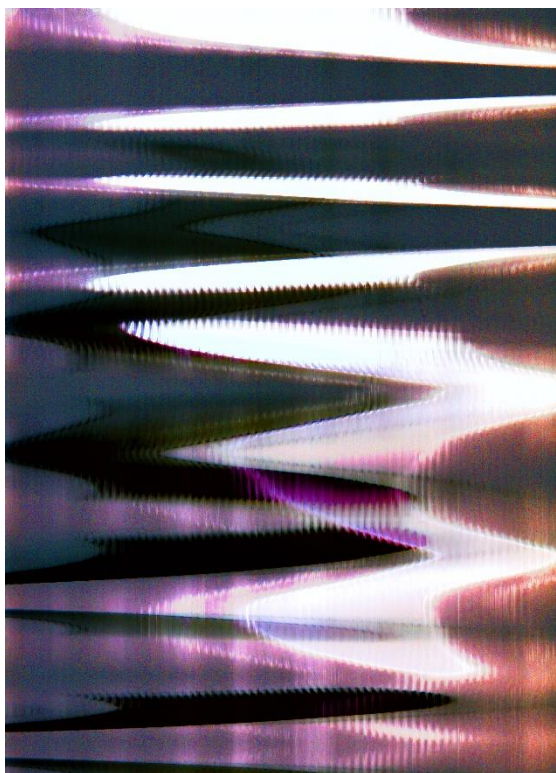
Slika 70 Dora Bosner, Trees, Joyce Kilmer

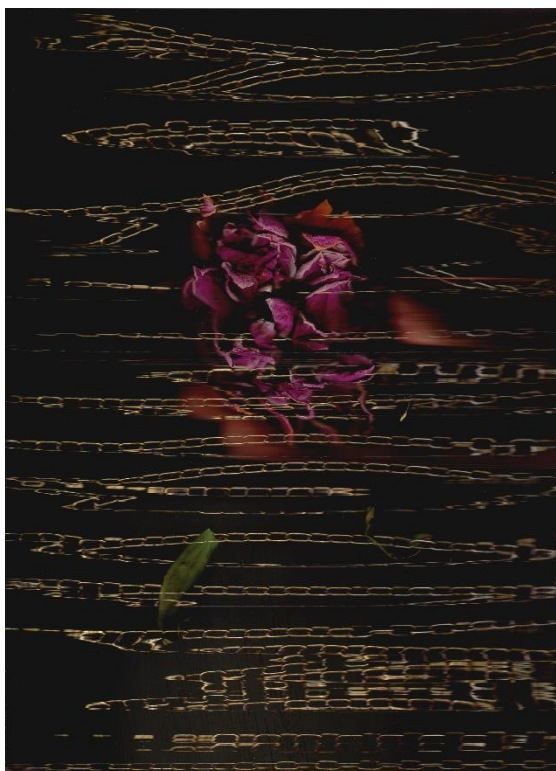
Slika 71 Dora Bosner, Fragmentary blue, Robert Frost

Slika 72 Dora Bosner, This is a photograph of me, Margaret Atwood

Slika 73 Dora Bosner, Passing time, Maya Angelou

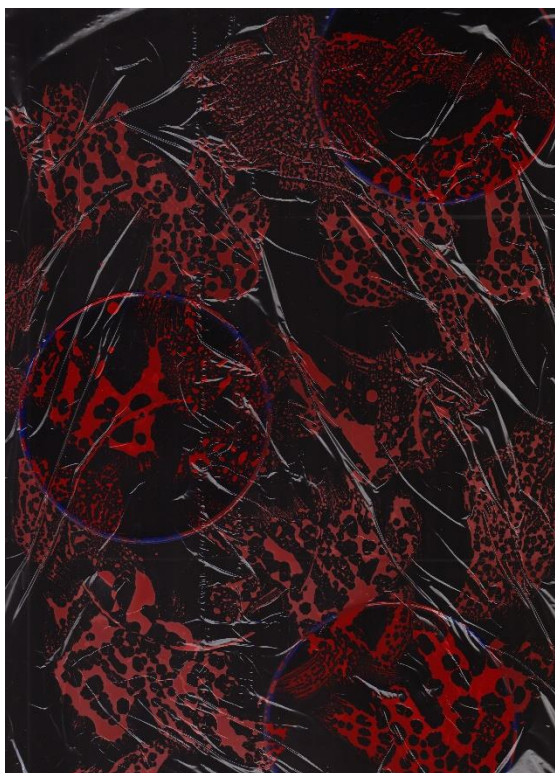
Slika 74 Dora Bosner, Life in a love, Robert Browning

Slika 75 Dora Bosner, So tired blues, Langston Hughes

Slika 76 Dora Bosner, A man said to the Universe, Stephen Crane

Slika 77 Dora Bosner, Poppies in July, Sylvia Plath

Slika 78 Dora Bosner, A poison tree, William Blake

Slika 79 Dora Bosner, In a station of the metro, Ezra Pond

Slika 80 Dora Bosner, Body of a woman, Pablo Neruda

4. Zaključak

Skenografija je, naročito u prošlim desetljećima, bila povezana s raznim vrstama aktivizma, širenja poruke i sakupljanja istomišljenika. Mnogi su umjetnici postali umjetnicima upravo kroz ovu tehniku u vrijeme kada možda ne bi imali priliku za službeno obrazovanje u umjetničkom području. Izum kopirne mašine i njezina pojava na radnim mjestima „običnih“ građana omogućila je procvat ove, praktički svakom dostupne, tehnike koja je promijenila društvo i način na koji živimo na mnogo više načina od same njezine originalne namijene.

Mogli bismo reći da je kopirna mašina uvelike i zaslužna za spajanje raznih grana umjetnosti. Iako je su se i prije njezine pojave slikarstvo i pisana umjetnost doticale i spajale u raznim knjigama, kopirna mašina je omogućila da svatko spoji, interpretira i istovremeno podjeli svoj rad s drugima. Takva je praksa počela u vrijeme prije globalne povezanosti s brojnim časopisima nastalima na Xerox mašinama, dok je moderna inačica dijeljenja vlastitog rada danas svakako Internet.

Umjetnici su konstantno inspirirani drugim umjetnicima i njihovim radom. Danas, kada smo svi globalno povezani, doticaj umjetnosti s ljudima češći je i veći nego ikada prije. Mogućnosti povezivanja, ispreplitanja, suradnje, interpretacije, inspiracije i referiranja među umjetnicima i granama umjetnosti danas su veće nego ikada prije.

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

~~Završni~~ diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, Dora Bosner (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica ~~završnog~~/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Skenografija kao tehnika vizualne interpretacije poezije (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Bosner
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, Dora Bosner (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Skenografija kao tehnika vizualne interpretacije poezije (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Bosner
(vlastoručni potpis)

5. Literatura

- [1] Scannography, web stranica, URL: t.ly/XQ8J
- [2] Academic Dictionaries and Encyclopedias, web stranica, URL: t.ly/qYAV
- [3] A. Zorko: Skener kao fotoapararat, diplomski rad, Grafički fakultet, Zagreb, 2012.
- [4] W. Harrel: Scanner Resolution and Color Depth, Lifewire, 2020. URL: t.ly/TaQd
- [5] D. Shumski: Scanning sandwiches, Chicago Tribune, 2011., URL: t.ly/_bCm
- [6] R. Klingenberg: Photographing Jewelry with a Scanner, HubPages, 2007., URL: t.ly/wpb_
- [7] C. Thomas: Performing the Uncanny: An Exploration of Self Through Alternative Process Photography, Scripps College, Claremont, SAD, 2015.
- [8] The Art of Photography, Time-Life Books, 1983., SAD, ISBN: 9780809441709
- [9] T. Morgan: 7 Artists, 25 Pages Each, 1 Half-Century Later: Revisiting the Xerox Book, Hyperallergic, 2015., URL: t.ly/NbOW
- [10] E. Smith: How Xerox Invented the Copier and Artists Pushed It To Its Limits, Atlas Obscura, 2016., URL: rebrand.ly/htm9aet
- [11] PhotoStatic magazine, Retrograde archive, URL: t.ly/1JFb
- [12] E. Eisen: The Work of Art in the Age of Xerox Reproduction, The New Inquiry, 2018., URL: rebrand.ly/karpscn
- [13] K. Noble: How a Dissatisfied Housewife Was Saved by Radical Performance (and a Xerox Machine), Artsy, 2018., URL: t.ly/jVqe
- [14] D. McCullough: Barbara T. Smith: Cheek To Glass, Electric Impressions of the Material Body, Art21, 2013., URL: t.ly/tU5_
- [15] C. Bukuts: How Pati Hill Photocopied the Impossible, Frieze, 2020., URL: t.ly/XI3X
- [16] Arcadia Exhibitions, Patti Hill Collection, web stranica, URL: t.ly/b-u8
- [17] Rebecca Stuckey Visual Artist, Portfolio, web stranica, URL: t.ly/Sbd1
- [18] K. Slavik: Four Decades of Lesley Schiff's Photocopy Collage, Kolaj, URL: t.ly/L0-L
- [19] Lesley Schiff, web stranica, URL: t.ly/n-Nj
- [20] The Art Assignment, Molly Springfield, Copy a Copy a Copy, URL: t.ly/bs7-
- [21] N. Kirschner: Molly Springfield, A Trick of the Eye, The American Scholar, 2020., URL: t.ly/WDdR
- [22] Scannography, Stewart Nelson, web stranica, URL: t.ly/7Y_v
- [23] Baker Artist Portfolios, Robert Creamer's Portfolio, web stranica, URL: t.ly/mLNX
- [24] Scannography, Janet Dwyer, web stranica, URL: t.ly/-CJu
- [25] Sven Pfrommer, Portfolio, web stranica, URL: t.ly/hzzG
- [26] Agnieszka Maria Zieba, web stranica, URL: t.ly/1sFM

- [27] H. W. C. Lee: 10 Paintings With An Extraordinary Connection To Classical Music, Ludwig Van Toronto, 2017., URL: t.ly/kEgk
- [28] K. Brennan: 4 Powerful Poems Inspired by Famous Paintings, Read poetry, 2019., URL: t.ly/cmdV
- [29] C. Russell: A Brief History of Book Illustration, Literary Hub, 2016., URL: t.ly/MqR7
- [30] L. Singer: The Art Of Illustration, Poetry School, 2015., URL: t.ly/yUeo

6. Popis slika

1. Slika 81 koraci do nastanka finalnog skenograma, Trees, vlastita arhiva
2. Slika 2 snimljeno s poklopcem skenera, vlastita arhiva
3. Slika 3 snimljeno na prirodnom svjetlu, vlastita arhiva
4. Slika 4 snimljeno u mraku, vlastita arhiva
5. Slika 5 snimljeno s improviziranim poklopcem po dnevnom svjetlu, vlastita arhiva
6. Slika 6 snimljeno s poklopcem skenera, vlastita arhiva
7. Slika 7 snimljeno na prirodnom svjetlu, vlastita arhiva
8. Slika 8 snimljeno u mraku, vlastita arhiva
9. Slika 9 Jochim Lichtenberger, Flowers of mourning 4, 2022., URL: t.ly/VGyc
10. Slika 10 Bego Lafuente, Spontaneous flying photograph, 2017., URL: t.ly/3jn0
11. Slika 11 standardna slika, vlastita arhiva
12. Slika 12 izdužena slika, vlastita arhiva
13. Slika 13 skraćena slika, vlastita arhiva
14. Slika 14 rotacija, vlastita arhiva
15. Slika 15 cik-cak pokret, vlastita arhiva
16. Slika 16 isti predmet snimljen više puta u istom skenu, vlastita arhiva
17. Slika 17 cik-cak pokret, 100 DPI, vlastita arhiva
18. Slika 18 cik-cak pokret, 300 DPI, vlastita arhiva
19. Slika 19 cik-cak pokret, 600 DPI, vlastita arhiva
20. Slika 20 fokus, vlastita arhiva
21. Slika 21 više perspektiva istog predmeta, vlastita arhiva
22. Slika 22 Jon Chonko, Cream cheese, pepper jelly, apples, sprouts, on pumpernickel bread, 2011., URL: t.ly/2gPD
23. Slika 23 Henry Hargreaves, unnamed, 2012., URL: t.ly/95Gp
24. Slika 24 Man Ray, Gun with alphabet stencils, 1924., URL: t.ly/eIxL
25. Slika 25 Xerox 914, URL: t.ly/5JurN
26. Slika 26 Sol LeWitt, Xerox book, 1968., URL: t.ly/vLGp
27. Slika 27 Eric Doeringer, Xeroxed book, 2010., URL: t.ly/jF_X
28. Slika 28 Andy Warhol, Self-portrait, 1969., URL: t.ly/hp4y
29. Slika 29 PhotoStatic, kolovoz 1983., URL: t.ly/Mlg1
30. Slika 30 Barbara T. Smith, Coffins, 1965. – 1966., URL: t.ly/JJeS
31. Slika 31 Pati Hill, Alphabet of common objects, 1975. - 1979., URL: t.ly/UKWz
32. Slika 32 Pati Hill, Understanding your Chinese scarf, 1983., URL: t.ly/nO_s

33. Slika 33 Rebecca Stuckey, *Usò Della Parete*, 1986., URL: t.ly/48h2
34. Slika 34 lijevo: Lesley Schiff, *Flower in hand*, iz serije *Seasons*, 1981., desno: Lesley Schiff, *Leopards*, iz serije *Seasons*, 1981., URL: t.ly/NmnS
35. Slika 35 Harold Feinstein, naslovnica knjige: *One hundred seashells*, 2015., URL: t.ly/W9NVz
36. Slika 36 Joseph Scheer, *Moth Scrolls*, izložba u Burchfield Penney Art Centeru, 2019., URL: t.ly/I_hr
37. Slika 37 Molly Springfield, izložba u WAS Gallery, 2018., odozgora prema dolje: *As Elsewhere*, 2017.; *At first*, 2017.; *So to so to speak*, 2016., URL: t.ly/PleS
38. Slika 38 Stewart Nelson, *Cross purposes*, nepoznata godina, URL: t.ly/UZ7E
39. Slika 39 Stewart Nelson, *He was such a second guesser*, nepoznata godina, URL: t.ly/eyAT
40. Slika 40 Robert Creamer, *Gazelle*, 2006., URL: t.ly/c-zl
41. Slika 41 Robert Creamer, *unnamed*, 2011., URL: t.ly/c-zl
42. Slika 42 Janer Dwyer, *Ladies reign*, 2011., URL: t.ly/5N3M
43. Slika 43 Janet Dwyer, *Crocus in ice*, 2011., URL: t.ly/5N3M
44. Slika 44 Sven Pfrommer, *Abstract scanography XX*, 2011., URL: t.ly/7DaN
45. Slika 45 Agnieszka Maria Zieba, *Somewhere #05*, 2018., URL: t.ly/IjLs
46. Slika 46 Joe Boyd, *Open eyes*, 2022., URL: t.ly/IE14
47. Slika 47 Fernand Khnopff, *Listening to Schumann*, 1883., URL: t.ly/JNxQ
48. Slika 48 Vincent Van Gogh, *The starry night*, 1889., URL: t.ly/zNtF
49. Slika 49 Virgil Finlay, *The Conquest of the Moon Pool*, 1948., URL: t.ly/jaOE
50. Slika 50 Logan Medford, *Annabel Lee*, 2017., URL: t.ly/XNU8
51. Slika 51 Andrea Marques, *Annabel Lee*, 2016., URL: t.ly/fR-2
52. Slika 52 Jessie Lovano, *Annabel Lee*, 2017., URL: t.ly/Mztb
53. Slika 53 Abigail Larson, *Annabel Lee*, 2019., URL: t.ly/iwDGH
54. Slika 54 Jacqueline Huerta, *Annabel Lee*, 2016. URL: t.ly/aP6t
55. Slika 55 proces skeniranja, *A man said to the Universe*, vlastita arhiva
56. Slika 56 proces skeniranja, *Life in a love*, vlastita arhiva
57. Slika 57 proces skeniranja, *Life in a love*, vlastita arhiva
58. Slika 58 proces skeniranja, *Dream within a dream*, vlastita arhiva
59. Slika 59 proces skeniranja, *Dream within a dream*, vlastita arhiva
60. Slika 60 priprema za skeniranje, *No man is an island*, vlastita arhiva
61. Slika 61 priprema za skeniranje, *Sacred Emily*, vlastita arhiva
62. Slika 62 skenogram bez obrade, vlastita arhiva

63. Slika 63 skenogram bez obrade, vlastita arhiva
64. Slika 64 spajanje dva skenograma u finalni rad, vlastita arhiva
65. Slika 82 Dora Bosner, 8 count, Charles Bukowski
66. Slika 66 Dora Bosner, A dream within a dream, Edgar Allan Poe
67. Slika 67 Dora Bosner, Grey skies, Elsa Gidlow
68. Slika 68 Dora Bosner, Sacred Emily, Gertrude Stein
69. Slika 69 Dora Bosner, No man is an island, John Donne
70. Slika 70 Dora Bosner, Trees, Joyce Kilmer
71. Slika 71 Dora Bosner, Fragmentary blue, Robert Frost
72. Slika 83 Dora Bosner, This is s photograph of me, Margaret Atwood
73. Slika 84 Dora Bosner, Passing time, Maya Angelou
74. Slika 85 Dora Bosner, Life in a love, Robert Browning
75. Slika 86 Dora Bosner, So tired blues, Langston Hughes
76. Slika 76 Dora Bosner, A man said to the Universe, Stephen Crane
77. Slika 77 Dora Bosner, Poppies in July, Sylvia Plath
78. Slika 78 Dora Bosner, A poison tree, William Blake
79. Slika 79 Dora Bosner, In a station of the metro, Ezra Pond
80. Slika 80 Dora Bosner, Body of a woman, Pablo Neruda